

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

ויחי תשב"ז (חלק א)

דרוש התעוררות מוסר לימי השובבי"ם

בני הם אשר נתן לי אלקים בזה

- זוהר: בשעה שצוה יעקב לבניו, היו שם גם אברהם ויצחק אבינו
- מה שמתחילין נוסח השטר תנאים בתואר המגיד מראשית אחרית
- צדיקים וזכי הראות ראו בקריאת שטר תנאים הדורות שעתידין לצאת מהזוג
- בעלי ברית אברהם: השמן הכנים צורות העגלים של ירבקם והעמידם לפני יעקב
- ישמח משה: תשובת הרבנים, מועיל כמדריגת תשובה מאברהם
- כל תנועה של תשובה מועיל להקל כבוד העון
- תמונות בני אדם אינו מביא קדושה, רק ההיפוך
- נמרא: יום המיתה בצירוף התשובה מכפר על הכל
- זוהר: המקבל עליו מסירת נפש, נחשב כאילו מת, ומכפר עליו כיום המיתה ממש
- צדיק אומר מעט ועושה הרבה, ולכן לעתיד תהא הישועה יותר ממה שהובטחו

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

צו מגדב זיין לרגל א שמחה אדער א יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

26 מינוט מתוך 65 זייער קלאָר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רסד

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1→1227.1

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:
929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **264**
פאר הערות דרוק 3

צו מגדב זיין דורכ'ן טעלעפאן: #1700 845-366-2793

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל הארטמאן הי"ו
לנישואי בנו החתן גדלי' יעקב צבי נ"י
עב"ג בת הר"ר אברהם אליעזר זאב גראס הי"ו

הר"ר אליעזר מנחם שווימער הי"ו
לנישואי בנו החתן יואל נ"י - עב"ג בת
הר"ר זלמן לייב גראסבארד הי"ו

הר"ר יחזקאל יצחק זאב סאנדער הי"ו
לנישואי בנו החתן שמחה בער הכהן נ"י
עב"ג בת הר"ר יודא מרדכי דייטש הי"ו

הר"ר טובי' גדלי' פריינד הי"ו - לנישואי נכדו
החתן אלישע נ"י בן בנו הרב ר' אשר זעליג שליט"א
עב"ג בת הר"ר משה טובי' גדלי' בראווער הי"ו

הר"ר טובי' גדלי' פריינד הי"ו
לאירוסיו בנו החתן יעקב יושע נ"י
עב"ג בת הר"ר ליפא גרינבוים הי"ו

הר"ר יקותיאל מרדכי פריעדמאן הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן דוד נ"י בן
הר"ר חיים ארי' שווארטץ הי"ו

הר"ר משה יקותיאל שווארטץ הי"ו
לאירוסיו בתו - עב"ג החתן יואל נ"י בן
הרב ר' דוד ליכטענשטיין שליט"א

הר"ר עמרם נתן ווייס הי"ו
לאירוסיו בנו החתן אליעזר נ"י
עב"ג בת הר"ר זרח שפירא הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו ללוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח משרידי דוד הישן, ירא ושלם, נקי כפיים, לא מחזיק טיבותא לנפשי', תלמיד נאמן מרביה"ק זי"ע מעיר סאטמאר

מרת חיים אריה ב"ר יצחק ז"ל קארפען

נפטר י"ז טבת תשפ"ב

סאטמאר

הרב החסיד המופלג חרף ובקי, הרבין תורה לעדרים,
וסיים את הש"ס בעיון כמ"פ, עשה צדקה וחסד בצהלה
פנים, וזכה לשמש בקדוש אצל רביה"ק זי"ע
מוה"ר זאב רוב ז"ל לעבאווויטש
בן רבי משה ז"ל - נפטר י"ג טבת תשנ"ז

הרב החסיד, תלמיד חכם מופלג, יגע ועסק בתורה יומם
ולילה, שומר פיו ולשונו, דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע
מוה"ר אשר אנשיל ז"ל שמוהל
בן רבי משה ז"ל
נפטר י"ג טבת תשס"ז

הרה"ח דבוק בספרי החת"ס, ופעל להרפים
תורחם של משפחת הסופרים, החזיק לומדי תורה
בסתר, והיה דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע
רבי יוסף יודא ע"ה סופר
ב"ר אליעזר ישראל מרדכי אפרים פישל ז"ל
נפטר יום י"א בטבת תש"פ לפ"ק

הרה"ח הישיר, הרבין תורה ברבים קרוב ליובל שנים,
תלמיד מובהק להנה"ק בעל אמרי יהודא ממסעקעלהיד זצ"ל
רבי אליעזר רוב ב"ר יעקב ז"ל דייטש
נפטר ט"ז טבת תשס"ח לפ"ק
והונתו מרת לאה ע"ה בן הרה"ג רבי יהודה ז"ל
נפטרה ד' אדר א' תשע"ט לפ"ק

KolSatmar.com

כד

קושיזות ודקדוקים בפסוק וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִים

קושיא יב

וַעֲיִנִי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִדָּקָן וּגּוֹ', [וַיִּגַּשׁ אֲתָם אֱלֹוִי] הָאֵט עַר זַי צו אִים צוגעפֿירט.
[ובתחלה כתוב עוד, וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף] וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִים, עַר הָאֵט געפרעגט אויף
די קינדער ווער איז דאָס.
הָאֵט עַר געזאָגט בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה.

כה

ברש"י פירש: בקש לברכּם ונסתלקה שכּינה ממנו, לפי שעתיד יִרְבְּעָם וְאֶחָב לְצֹאת
מֵאֶרֶץ, וְהָיוּ וּבְנָיו מִמִּנְשָׁה. וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִים, מוהיבן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה
זאָגט רש"י, עַר הָאֵט געזען זַי זענען נישט רָאוּי לְבִרְכָּה, שנסתלקה ממנו
שכּינה. ווייל עַר הָאֵט געזען ס'וועט אַרויסקומען יִרְבְּעָם [וְאֶחָב] פֿון אֶפְרַיִם, וְהָיוּ
וּבְנָיו מִמִּנְשָׁה, איז געווען נִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָה. הָאֵט עַר געפרעגט מִי אֱלֹהִים, [מִהֵיכָן
יצאו אלו שאינן ראויין לברכה].

כו

ועל זה השיב בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה. ואינו מוכן האיד
תירין לו בזה מה שראה שעתיד לצאת ממנו ירבעם ויהוא
וַיֹּאמֶר בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה, ס'איז מיינע קינדער.
[לכאורה] דאָס הָאֵט עַר דאָך געוואוסט [גם מעיקרא, שבני יוסף הם] (וכדלהלן בקושיא טז).
יב) [און] דערנאך, דאָס איז דאָך נישט קיין תירין אויף דעם וואָס עַר הָאֵט געזען
[ווער] ס'וועט אַרויסקומען פֿון אֶפְרַיִם און מִנְשָׁה.

כז

קושיא יג

ורש"י פירש שראה לו שטר אירוסין וכתובה, אבל אכתי צ"ב
דמה תירין הוא זה על מה שראה שהם עתידין לצאת ממנו
קודם דער "בְּזֶה" איז דאָך שווער, [שהיה סגי לומר] אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים (וכדלהלן בקושיא
טז).
[ולכן] זאָגט רש"י, עַר הָאֵט אִים געוויזן שְׂטֵר אַרויסין און שְׂטֵר כְּתוּבָה.

כח

יג) נו [לכאורה] אָבער יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט איז דאָך ווייטער געווען יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט. וואָס
זענען די כְּתוּבָה מיט די אַרויסין עפעס אויף דעם [אן ענטפער]. דאָס איז דאָך נישט
געווען קיין תירין אויף דעם.
הָאֵט עַר דען געזען [איזה חסרון בנישואין], שטייט דען עפעס, זאָגט דען רש"י אַז עַר

* ברש"י (מח, ח-ט): וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף. בקש לברכּם, ונסתלקה שכּינה ממנו, לפי שעתיד יִרְבְּעָם וְאֶחָב
לְצֹאת מֵאֶרֶץ, וְהָיוּ וּבְנָיו מִמִּנְשָׁה: וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִים. מִהֵיכָן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה:
[בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים] 'בְּזֶה'. הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה
עליו רוח הקודש, וַיֹּאמֶר קָחֵם נָא אֵלַי וְאֶבְרָכֵם. זהו שאמר הכתוב (הושע יא, ג) וְאֶנְכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחֵם עַל
זִרְעוֹתָיו, תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי בִיעָקֵב בְּשִׁבְלִי אֶפְרַיִם, עַד שֶׁלֶקַח עַל זִרְעוֹתָיו.

[ומקור דברי רש"י הוא במדרש תנחומא המובא להלן בהערה טז].

הָאָט געזען עפעס אַ פעלער אין די נשואִין? צי וואָס? אַז ער זאָל זיך גאָר
'פאַרטיידיגן' מיטן שְׂטַר אַרויסן, [און] מיט די כְּתוּבָה.
[והלא] רש"י זאָגט דאָךְ אזוי, און חכמינו ז"ל^ב זאָגן דאָךְ אזוי, אַז דער 'פעלער'
איז געווען [ווייל] ער האָט געזען דעם וואָס ער האָט געזען, יִרְבְּעָם מיט יְהוּאֵל. נו
וואָס האָט ער דאָ געוויזן [קעגן דעם] מיטן שְׂטַר אַרויסן און די כְּתוּבָה.

כט

קושיא יד

ובכלל למה הוצרך להראות לו שטר אירוסין וכתובה, וכי היה חושד אותו יעקב
שנישואין שלא היה שלא על פי תורה. והלא ידע יעקב והכיר בצדקו מאז

(יד) און דערנאָך איז עפעס אַ קלער, האָט ער דען עפעס חוֹשֵׁד געווען יוֹסֵף
הַצַּדִּיק אַז ער האָט חֲתוּנָה געהאַט שְׁלֵא עַל פִּי הַתּוֹרָה?
[והלא] ער האָט דאָךְ געוואוסט פון פריער [ביוסף ובניו שהם כשרים וצדיקים, וכמו שאמר
כאן תיכף אחר זה ליוסף (מח, יח) וְהָיָה הָרָאָה אֹתִי, רָאָה פָּנֶיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהָיָה הָרָאָה אֹתִי אֲלֵקִים
גַּם אֶת זִרְעֶךָ].^ג ער האָט דאָךְ געזען [שיוסף הוא צדיק, ועל זה היה] וְתַחֲי רִוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם^ה
(שם מה, כז). ער האָט דאָךְ געזען [אַז] ער איז עוֹמֵד בְּצַדִּיקוֹ.
אויף יוֹסֵף הַצַּדִּיק האָט ער געקלערט אַז ער האָט נישט קיין שְׂטַר אַרויסן? צי
קיין כְּתוּבָה האָט ער נישט געמאַכט?
[ואם כן צריך ביאור] וואָס האָט ער אים דאָ געוויזן [מיטן שְׂטַר אַרויסן וּכְתוּבָה].

ל

קושיא טו

לשון "כְּזָה" מיותר וצ"ב. ולפי פשוטו מפרש בתרגום "הֵכָא", ומוכח דלפשוטו לא
מתפרש על שטר אירוסין וכתובה, ועדיין צריך ביאור להבין הכוונה לפי פשוטו

דער תרגום זאָגט פֿשוט, בְּנֵי אֵינִין דִּי יְהִיב לֵי ה' 'הֵכָא', דאָ.
[ולשון] 'הֵכָא' קען מען נישט טייטשן אויפן שְׂטַר אַרויסן וּכְתוּבָה [כמו שמפרש רש"י
על לשון] 'כְּזָה'.

(טו) [אמנם לפי תרגומן] איז אויך שווער דער 'הֵכָא' [דמה הודיע לו בזה], וואָס איז אַ
נפקא מינה [אַז ס'איז] 'דאָ'. נו אַודאי דאָ, וואו דען, ערגעץ אַנדערש, דאָס ווייסט מען
דאָךְ [גם מקודם שנולדו לו במצרים, ולכאורה היה לו לומר רק] אֲשֶׁר נָתַן לִי אֲלֵקִים [ומיותר תיבת
'כְּזָה'. וצריך עוד ביאור לפרש לשון "כְּזָה" לפי משמעות פשוטו דקאי על הבנים].

לא

קושיא טז

מה נתחדש עתה בענין ירבעם, והלא כבר ידע יעקב והשבטים כל זאת מכבר,
שעתיד לצאת ממנו ירבעם, ועכ"ז רצה לברכם, ומה נתחדש פתאום בזה

(טז) דאָס ענין פֿאַר זיך [מה שראה שעתיד לצאת יִרְבְּעָם] איז דאָךְ אויך אַ פֿלאַ, [דקשה

^ב בתנחומא (סימן ו), והובא להלן בהערה יד.

^ג וכמו שמפרש בייטב לב (בפרשתן), שיעקב אמר לו שרואה את פניו פני ישראל סבא, לא רק ביוסף עצמו, אלא גם בורעו.

^ד וכמו שאמר לו (ויגש מו, לו) אֲמֹתָה הִפְעֵם אֲחֵרִי רְאוּתִי אַת פָּנֶיךָ כִּי עוֹדָךְ חִי, ופירשו המפרשים דצדיקים נקראים חיים, והכיר בצדקו שיוסף עדיין בבחינת חִי. (רבי יואל).

^ה כששמע שיוסף חי ועומד בצדקו, וכמבואר במפרשים בפרשת ויגש שם, והאריך רבינו בזה בכמה דרושים.

וכי עפעס 'נייעס' איז ער דאָ געוואָר געוואָרן? [אז] ער האָט געזען ירבעם וועט אַרויסקומען מַבְּנִיּוֹ.

פריער האָט ער דען דאָס נישט געוואוסט?

לב

[והלא אפילו] די שְׁבִיטִים האָבן דאָךְ נאָךְ דאָס געזען אויף יוסף הצדיק, [וכמו שאמרו במדרש על הפסוק ויאמרו איש אל אחיו] הִנֵּה 'בַּעַל' הַחֲלָמוֹת הִלְזָה בָּא (וישב לו, ט), אַז ס'וועט אַרויסקומען דער וואָס ס'וועט מאַכן בַּעַלִּים, זיי האָבן געזען ירבעם'ן די שְׁבִיטִים. און ער האָט זיי [אויך געזאָגט], יוסף האָט 'זיי' געזאָגט [אתם] מְאֻלָּמִים אֻלָּמִים לעבודה זרה.¹

זיי האָבן דאָךְ געזען אַלעס, עַד סוף פֿל הדורות.

לג

[וכמו כן] יעקב אבינו האָט נאָךְ פון פריער באַפוילן² די אַלע חוֹרְבָנוֹת וואָס וועלן זיין³, [שהזכיר להם חורבן ראשון ושני. און דער חורבן] בית ראשון איז דאָךְ געווען וועגן עבודה זרה⁴, [שתחילת קלקולו ושוורש החטא נתלה] ביז צו ירבעם'ן. זיי האָבן דאָס אַלעס געוואוסט פריער⁵.

[און] 'פלוצים' דאָ האָט ער געזען זיי זענען נישט ראוי לְבִרְכָּה ווייל ס'וועט אַרויסקומען ירבעם? האָט ער דען נישט געוואוסט פריער פון דעם?

לד

קושיא יז

וכן גם מה שהגיד יעקב לבסוף בענין שעתיד לצאת ממנו יהושע בן נון וגדעון, גם זה כבר ידע יעקב מקודם, ומה נתחדש לו עתה בזה

(יז) און דערנאָך, ער האָט דאָךְ געזען אַז ער [יוסף] האָט דאָךְ יְהוֹשֻׁעַ'ן [אויך].

[וכמו שהגיד בסוף הענין, ווי] ער האָט דאָךְ געזאָגט אים⁶ ווי אַפְרַיִם איז נאָךְ גרעסער [ווי מְנַשֶּׁה], [אָחיו הקטן] יגְדֵל מִמֶּנּוּ, ווייל ס'קומט [פון אים] אַרויס יְהוֹשֻׁעַ. [ובוודאי כי] ער האָט פריער אויך געוואוסט פון יְהוֹשֻׁעַ'ן.

¹ בבראשית רבה (פר, יד): ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות וכו'. אמר רבי לוי, זה עתיד להשיאם לבעלים. [פירש'': עתיד לצאת מיוסף [מן] שמעשה את ישראל לעבוד בעלים, וזה ירבעם. 'בעל' דורש].

² כמבואר בבראשית רבה (שם, ט): והנה אנתנו מאלמים אלמים (וישב לו, ט) וכו'. רבי לוי אמר, עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ולאמר אלה אלהיך ושראל.

³ היינו שהזכיר זה בתוך דברי שליחותו אשר 'צוה' לבניו בשלחם לילך למצרים.

⁴ כמבואר בבראשית רבה (צב, ג): ר' יאשיה בן לוי פתר קרא (מקץ מג, יד) בגליות, וקל ש-ד"י יתן לכם רחמים, ויתן אותם לרחמים [לפני שביהם] (תהלים קו, מו). לפני האיש, הקדוש ברוך הוא, שנאמר (בשלח טו, ג) ה' איש מלחמה ה' שמו. ושלח לכם את אחיכם, אלו עשרת השבטים. אחר זאת בנימין, זה שבט יהודה ובנימין. ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון, שכלתי בחורבן שני. כאשר שכולתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד.

⁵ כמבואר בגמרא יומא (ט, ב): ומפורש בכמה פסוקים בישעי' וירמי' ואיכה, ועוד.

⁶ ואף על פי כן בירכם לעיל, ונתן להם חלק ב' שבטים, באומרו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. (דברי יואל).

⁷ כדכתיב להלן (מה, יט): וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וירעו יהיה מלא הגוים. - וכפירוש רש"י: גם הוא יהיה לעם וגו'. שעתיד גדעון לצאת ממנו, שהקב"ה עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתיד יהושע לצאת ממנו, שינחיל את הארץ, וילמד

נו וואָס איז עפעס דאָ געשען, וואָס איז עפעס 'נייעס' דאָ געשען [שעבור שהיה עתיד לצאת ממנו יִרְבְּעָם נסתלקה ממנו שכניה], וואָס איז פּלוצים [געשען].

לה

קושיא יח

וביותר צ"ב מה שהשכינה נסתלקה ממנו עבור זה, דהלא השכינה הקדושה בודאי ידעה כל זה מקודם, ולמה דייקא עתה נסתלקה השכינה עבור זה

(יח) איבערהויפט [וואָס] ס'איז נסתלקה ממנו שְכִינָה.

[והלא] די שְכִינָה הִקְדוּשָׁה, דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט דאָךְ אַוּדאי געוואוסט אַלעס פון פריער. [און] פונדעסטוועגן האָט מען געוואוסט [גודל החשיבות של] יוֹסֵף הַצִּדִּיק'ס קינדער, און די הייליגע שְׁבָטִים, און דאָס גאַנצע דוֹר, [וואָס פון זיין] וועט אַרויסקומען דער פֿלל יִשְׂרָאֵל^י.

[אפילו] וואָס ס'וועט זיך שוין טון מיט יִרְבְּעָם'ן, [און] וויאזוי ס'וועט פאַריבער גיין פאַרשידענע [ביי אידן], אָבער דאָךְ, 'דאָס' איז דער פֿלל יִשְׂרָאֵל, 'די' האָבן מִקְבֵּל געווען די תּוֹרָה, און צו 'די' וועט קומען די גְּאוּלָּה שְׁלִימָה, און פון 'דעם' וועט אַרויסקומען דער פֿבּוֹד שְׁמַיִם. [ולבסוף יתוקן הכל, ויתעלו ישראל בשלימות הגמור].

[דאָס איז] אַלעס נאָר פון דעם, נאָר פון אידן, נאָר פונעם פֿלל יִשְׂרָאֵל.

אַלעס האָט מען דאָךְ געזען [פון] פריער, [און] דאָס איז געווען דער תְּכֵלֶת [הבריאה] געווען, [מה שהיה עתיד לצאת מהם הכלל ישראל. און] פּלוצים איז דאָ עפעס 'נייעס' נולד געוואָרן.

לו

קושיא יט

ובפרט שהלא אפרים היה רגיל בתלמוד אצל יעקב, ובודאי שרתה עמהם השכינה, ורוח הקודש הופיעה בבית מדרשו של יעקב, ומה נשתנה עתה שנסתלקה השכינה ולא היו ראויין לברכה

(יט) [און] דערנאָךְ, [הלא] אַפֶּרִים איז דאָךְ געווען רְגִיל אַצֵּלוּ בַתְּלִמּוּד שְׁטִיט דאָךְ^י, [ואם כן] האָט ער דאָךְ געזען 'פֿסֶדֶר' אַפֶּרִים'ן, [ומה נשתנה ונתחדש עתה כשבא להתברך, עד שעבור זה נסתלקה שכניה מיעקב]^{טו}.

איז דען חלילה [געווען] נסתלקה ממנו שכניה, ווען זיי האָבן געלערנט?

[והלא בודאי] ס'איז דאָךְ געווען רוח הַקֹּדֶשׁ הוֹפִיעָה בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ.

תורה לישראל: יִתְרָעוּ יְהִיָּה מְלֵא הַגּוֹיִם. כל העולם יתמלא בצאת שְׁמֵעוּ וּשְׁמוֹ, כשיעמיד חמה בַּגִּבְעוֹן, וְיִרְחַ בְּעֶמְקֵי אֵילָנָן.

^י ולכן הסכים השי"ת על ברכת ב' השבטים שנתן יעקב לאפרים ומנשה, כי היו כדאי לזה בזכות דורות הצדיקים שיצאו מהם. (דברי יואל).

^י כמובא ברש"י (מח, א): וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף [הנה אֵבִיךָ חֵלֶה]. אחד מן המגידים, והרי זה מקרא קצר. ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד, וכשחלה יעקב בארץ גושן, הלך אפרים אצלו למצרים להגיד לו. ומקורו בתנחומא (סימן ט): וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף וגו', אמרו רבותינו ז"ל אפרים אמר לו, שהיה עוסק בתורה עמו.

^{טו} והנה בתנחומא (שם) שהוא מקור דברי רש"י הקשו כעין זה, ותירצו כמובא ברש"י שראה עתה העתידות. אבל קושיית רבינו הוא דאף לפי תירוצו אכתי קשה, דהא גם עד עתה ידע יעקב העתידות. – וז"ל התנחומא: וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. אמר רבי יהודה בר שלום, וכי לא היה מכין, והלא בכל יום ויום יושבין ועוסקין בתורה לפניו, ועכשיו הוא אומר מי אֵלֶּה? לאחר ששמשו אותו שבע עשרה שנה שעמד במצרים לא הכיר? אלא שראה לירבעם בן נבט ולאחאב בן עמרי שעומדין מאפרים עובדי עכו"ם, ונסתלקה רוח הקודש ממנו. כשראה יוסף כך, מיד נשתתח בקרקע ובקש רחמים לפני הקב"ה, ואמר רבון העולם אם הן ראויין לְבָרָכָה אֵל תַּחְזִירֵנִי הַיּוֹם בְּבִשְׁת פָּנִים. מיד הכניס הקב"ה רוח הַקֹּדֶשׁ ביעקב, וחזר ובירכן וכו'.

און פלוצים דאָ היצט, פלוצים האָט ער דערזען אין אַפּרײַן עפעס אַזאַ מין זאַך, ער איז נישט ראוי לברכה.
וואָס איז עפעס דאָ געשען היצטערט.
ברוך מען דאָך פאַרשטיין דאָס ענין.

לז

קושיות ודקדוקים בהמשך הפרשה

קושיא כא - מתוך הדרוש

הלא יעקב אמר ואנידה לכם וגו', והאיד אפשר שלכסוף לא קיים זה, כשנשלחה ממנו שכינה [ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואנידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, ופירש רש"י, בקש לגלות את הקין ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים.
(כא) ויש להבין דלכאורה אם כן לא נתקיים המאמר שאמר יעקב האספו ואנידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, והלא כל דיבורי יעקב הם אמת, וכדכתיב תתן אמת ליעקב (מכה ז, כ), ובפרט שנוכח זאת בתורה¹⁰].
(התירוץ בדברי רבינו, באות קנט ואות קסג)

לח

קושיא כב - מתוך הדרוש

(כב) גם יש להבין הלשון אשר "יקרא" אתכם, שהרי באמת אין שום דבר בעולם שהוא במקרה, ואסור לומר כן, וכמו שכתב הרמב"ם (תענית א, ג) שעל זה נאמר (בחקותי כו, כא) ואם תלכו עמי קרי וגו'¹¹.
(הקושיא בדברי רבינו, באות קעה)

מ

קושיא כד

יש להבין הכוונה בלשון הכתוב וינחם אותם וידבר "על לכם", וכמו שגם במדרש דקדקו על זה נאך דעם אריכות, ביים סוף סדרה [שטייט], וינחם אותם וידבר על לכם.
(ג) פרעגט אויך דער מדרש¹², מ'קאן עפעס רעדן אויפן הארץ?
[נגאן] ער האָט זיי געזאָגט דבָּרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב, [אז] זיי זענען כִּכּוֹכְבִּים, און אַזוי ווי ער רעכנט אויס דער מדרש די אַלע [דברי נחומים]. ונראה לבאר עוד לדרכינו ככוונת לשון על 'לכם' דייקא.

¹⁰ בסגנון זה הקשה רבינו קושיא זו בכמה דרושים.

¹¹ בבראשית רבה (ק, ט): ויאמר אליהם יוסף וגו' ואתם חשבתם עלי רעה וגו' ועתה אל תיראו וגו' וידבר על לכם. וכי יש לך אדם שמדבר על הלב, אלא דברים שהן מנחמין את הלב. אמר להם, נמשלתם כעפר הארץ, מה עפר הארץ מי יכול לסיף את עפר הארץ [היינו לידע סופם]. נמשלתם כחית השדה, ומי יכול לסיף את חית השדה, נמשלתם ככוכבים, מי יכול לסיף את הכוכבים. עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו, שנים עשר שבטים, מה אני יכול לשנות סדרו של עולם, מפני שהם כנגד שנים עשר שעות ביום, וכנגד שנים עשר מזלות ברקיע. אמר רבי שמלאי, אתם הגוף ואני הראש, תבואתה לראש יוסף (ברכה לג, טז), אין נסיב גופא מה רישא טב. ולא עוד אלא עד שלא ירדתם לכאן היו קוראים אותי עבד, ומאחר שירדתם לכאן הודעתי הונוסים שלי [יחסי ומולדת], אם כן אני הורג אתכם אתמהא, אם הורג אני אתכם הם אומרים אין לשמור אִמְנָה עם זה, עם אִמְנָה לא שמר אִמְנָה, עם מי הוא מְשַׁמֵּר אִמְנָה. הן אומרים לא היו אִמְנָה אלא כת של בחורים ראה וקרא אותן אִמְנָה, תדע לך שהרי הוא בסוף הביא עליהן עילה והרגן. אמר מה אני נעשה אנטידיוקוס לאבא, אבא מוליד ואנא קובר, מה אני נעשה אנטידיוקוס להקב"ה, הקב"ה מברך ואני ממעט, הדא הוא דכתיב וינחם אותם. והרי דברים קל וחומר, ומה יוסף שדיבר דברים רבים על לבן של שבטים כך נחמן, לכשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים על אחת כמה וכמה, הדא הוא דכתיב (ישעי' מ, א) נחמו נחמו וגו'.

מא

קושיא כה - מדברי יואל

למה סתם הכתוב כאן ולא הזכיר מה דיבר אליהם, ולא כמו בהדיבורים דלעיל שמפורש בפסוק מה שדיבר יוסף אליהם

כה) [גם צריך ביאור כי אינו מבואר כאן בפסוק מה היתה הנחמה ההוא, ומה דיבר אליהם. והלא לעיל מיניה מפורש כל דברי יוסף אליהם, ומה הוסיף הכתוב בכאן. ואם היה זה דיבור נוסף על הא דלעיל, הרי לא ביאר הכתוב מה היה הדיבור. (דברי יואל)].

מב

קושיא כו - מתוך הדרוש

[וקודם לזה כתיב שם, וַיִּצְוּ אֶל יוֹסֵף 'לֵאמֹר' אֲבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ 'לֵאמֹר', כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנִי שָׂא נָא פָשַׁע אֲחִידָה וְגו'.

כו) ויש להבין למה נאמר שתי פעמים לֵאמֹר, דחד מיותר לכאורה]. (הקושיא בדברי רבינו, באות קסה)

מג

קושיא כז - מתוך הדרוש

כז) [וגם עיקר מאמרם קשה, דהלא לא מצינו שיעקב יצוה להם כן, ואם כן האך אמרו אֲבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף וְגו', וכי הוציאו ח"ו מפרהם דבר שקר]. (הקושיא בדברי רבינו, באות קסז)

מד

קושיא כח - מתוך הדרוש

כח) [וגם מה היה דעתם לומר כן ליוסף, והלא מעצמו יוכל להבין שאין זה אמת. שהרי אם יעקב היה רוצה לצוות כן ליוסף, היה אומר זאת ליוסף עצמו, ולא להשבטים שיאמרו להם כן].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קסז)

מה

ישוב הקושיות בפסוק וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה

הקדמה לישוב קושיא מז-יט

מעולם היה קשה לי ביאור הדברים בענין מה נתחדש עתה שלא היו ראויין לברכה עבור שעתיד ירבעם ויהוא לצאת מהם, עד שמצאתי הענין מבואר במקום אחד, מה שלא גילו לנו חכמינו להדיא במדרשם

איך וועל אָנהייבן דאָס ענין דערפון, כ'וועל זאָגן דאָס ענין דערפון, זאָגן בְּקִיצוֹר. דאָס ענין דאָ פון יִרְבְּעָם'ן אַזוי ווי מ'זעט דאָ [במדרש שראה שעתיד לצאת] פון אֶפְרַיִם, און יעקב אבינו האָט געזען זיי זענען נישט רֹאוּי לְבְרָכָה, אַזוי ווי רש"י זאָגט דאָ, און די אַלע מדרשי חכמינו ז"ל^י, אויף וַיֹּרֵא [אֶת בְּנֵי יוֹסֵף] וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. און [ווען] יוֹסֵף הַצַּדִּיק האָט מְתַפַּלֵּל געווען^ט הערשט, [איז צוריק געווען] שְׁרִתָּה שְׂכִינָה.

^י בתנחומא (סימן ו) המובא לעיל, ופסיקתא רבתי (פרק ג), ומדרש אגדת בראשית (פרק ה).

^ט כמבואר בלשון התנחומא (דלעיל בהערה טו) וברש"י (דלעיל בהערה א), שביקש יוסף רחמים על הדבר, ונחה רוח הקודש על יעקב ובירכן. - ובפסיקתא רבתי (פרק ג) מבואר עוד וז"ל: וכיון שראה יוסף צרתו, נטלם ויצא לו לחוץ, ונפל על פניו, והרביצם על פניהם, ומבקש רחמים. מיד אמר הקב"ה לרוח הקודש, עד אימתי יהיה יוסף מצטער, הגלי במהרה והקנסי ביעקב שיברכם, שאין הקב"ה יכול לראות את השבט נופל על פניו.

מו

איז דאָן קָשָׁה אַזוי ווי כ'האָב פריער געפרעגט (בקושיא טז-יט) [מה נתחדש לו עתה בזה. וכמובן הפשוט] אַזוי ווי ס'שטייט [ורגילין לפרש] אַלעמאַל, איז עס נישט צו פאַרשטיין, ס'איז מיר אַלץ געהאַט קָשָׁה געווען.

מז

ביז אויף איין פּלאַץ האָב איך געטראָפֿן, שטייט די זעלבע זאָך, [נאָר] מיט אַן אַנדערן לָשון. וואָס חכמינו ז"ל האָבן דאָס נישט אַזוי מְגַלָּה געווען [בלשונות המדרשים, און דאָרט שטייט עס] מיט אַן אַנדער לָשון, וואָס מיט דעם קאָן מען עס אַביסל פאַרשטיין.

מח

אמנם הענין מבואר בספר בעלי ברית אברם, כי בא השמן והכנים צורת העגלים והפסילים שעתיד ירבעם ואחאב להעמיד בישראל, והעמידם לפני יעקב, ולכן נסתלקה ממנו שכינה, משום דכתיב לא יגורף רע. עד שנער הקב"ה בשמן, והוציא את צורות העגלים לחוץ, ומיד חזרה השכינה ושרתה על יעקב

[דהנה] ס'איז דאָ דער בעלי ברית אברם, פונעם חסד לאברהם.^כ

ער זאָגט^{כא}, [מצאתי כתוב] אַז דער שָׁטֶן איז געקומען, און ער האָט אַריינגעשטעלט אין בית יעקב די צורות פון די עגלים וואָס ירבעם האָט געמאַכט, און פון די פּסילים וואָס אַחאָב האָט געמאַכט.^{כב}

און אַז די צורות זענען געווען דאָרטן, שטייט (תהלים ה, ה) לאַ יגורף רע, דאָרט קען נישט זיין קיין הַשְׂרָאָת הַשְׂכִּינָה, [אין אַ פּלאַץ] וואו ס'געפינט זיך אַזעלעכע צורות. האָט דער בורא כל עולמים גער בַּהֲשָׁטֶן ער זאָל זיי אַרויסטראָגן.

^כ להרה"ק רבי אברהם אזולאי זצ"ל, זקינו של החיד"א.

^{כא} בבעלי ברית אברם בפרשתן: מצאתי כתוב, שכאשר הביא יוסף את מנשה ואפרים לפני אביו לברכם, בא השטן והכנים צורת העגלים שעתיד להעמיד ירבעם, והפסילים שעתיד להעמיד אחאב, והעמידם לפני יעקב, ואז נסתלקה ממנו שכינה, על דרך אומרו לא יגורף רע. ואז גער הקב"ה בשטן, והוציא את העגלים לחוץ, ומיד חזרה השכינה ושרתה על יעקב. ◦ ועם כל זה היה יעקב מסתפק ומצטער, ואמר שמא חס ושלום בא יוסף על בת אל נכר וילדה כמותו, כמו שאמרו רז"ל (יבמות טז:) בן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך, ובן בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך. וטעם גודל צערו הוא, לפי שידוע שעיקר כל השבטים היה יוסף, כאומרו (וישב לו, ב) אֵלֶּה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף, לפי שהוא סוד יסוד עולם, וגוף וברית חשבינן חד [היינו תפארת ויסוד, שהוא יעקב ויוסף], ואם ח"ו מנשה ואפרים לא היו בני יוסף, היה הפגם נוגע במדת היסוד, ולא היה יעקב ראוי להיות בעלה דמטרוניא, והיה כל העולם מתמוטט, ולא היה יכול לעמוד בלא יסוד. ולזה היה אָז יעקב בצער גדול מתוך ספק זה. ◦ וכששמע יוסף ענין זה התחיל לדבר על לב אביו ולפייסו, וזהו שנאמר וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֵשׁוֹן רַכָּה, בְּנֵי הָאֵם, וְהָרְאִיָּה אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזֶה, על דרך שאמרו רז"ל שהראהו שטר כתובה. ◦ ודע שיוסף קִשְׁמָלָךְ על מצרים בחר בחכמתו אנשים הגונים לתשמישו, וגייר אותם גרי צדק, כדי שיוכלו להשתמש מהם לשלחנו בהכשר גמור, ובפניהם קידש את אֶסְנַת ובירך ברכת נשואין. ובוה נתבאר ליעקב איך מנשה ואפרים נולדו בכשרות. ועכ"ז היה יעקב עדיין מסופק שמא אין האשה הגונה ליוסף, ושמה היא מורע ערב רב הבאים מתולדות קין, שהם סומאה רצוצה ולא שייך בהם תורת גירות כלל כנזכר בזהר כי תשא (קצא). עיי"ש, ולזה עדיין לא נתקשרה דעתו. ומיד הוציא [יוסף] מחיקו הטס של זהב שהיה חקוק עליו שם המפורש מכתיבת יעקב אביו שחקקו ותלאו בצואר אסנת בת דינה בתו, ואמר לו יוסף, האשה שחקקת לה זה ותלית בצוארה היא אִם בְּנֵי. וזה שאמרו רז"ל בְּזֶה, מלמד שהראהו קמיע של זהב שחקקו עליה שם המפורש, שתלה יעקב בצואר אסנת בת דינה בתו, [מבואר] פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ח. ובוה אין חילוק במדרשים. ◦ וכאשר ראה יעקב הקמיע הנישיבה דעתו עליו, ושמה, וידע כי מ'ה' היה הדבר שנתעברה דינה משכס, לתועלת יוסף, לתועלת יעקב וישראל, גם שמח מצערו על אבדית אסנת, וידע שהיתה בת זוגו של יוסף, כמו צפורה למשה (ע"י שער הגלגולים הקדמה לג לו, ועוד).

^{כב} ובמדרש הגדול איתא הלשון, בא עגלו של ירבעם ועמד כנגדו וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. (דברי יואל, וכו') בעל הגאולה סימן צו המובא להלן.

און אזוי וויכג דער שטן האָט זיי אַרויס געטראָגן, איז צוריק געווען די הַשְׁרָאָת הַשְּׂכִינָה.

מט

ישוב קושיא מו"ט

ובזה מובן מה שנתחדש עתה, כי אף שידע יעקב זאת גם מקודם, אבל עתה כשהוכנסו צורות אלו בביתו של יעקב, לא היתה יכולה השכינה להיות שם עם צורות כאלו, עד שגער הקב"ה בהשטן והוציאם לחוץ

מיט דעם קאָן מען פאַרשטיין (מה נתחדש עתה).

[דלעולס] דאָס איז נישט געווען קיין 'נייעס', ער האָט אַלעס געוואוסט [ביז] דעמאָלטס אויך. [נאָר] דער שטן קען אַהערשטעלן אַזעלעכע זאַכן. און בַּעֲוִינֵנוּ לִידֵּדֵר דִּי צוֹרוֹת זענען דאָך געווען אַמֶּת, און דער שטן האָט געוואוסט פון דעם. און אַז ער האָט אַרײַנגעשטעלט דִּי צוֹרוֹת, דאָרטן קען נישט זײַן, קען שוין נישט זײַן קיין הַשְׁרָאָת הַשְּׂכִינָה.

ג

און וואָס ס'איז געווען דערנאָך (במה שהשיב יוסף בְּנֵי הָם), איז נישט גענוג געווען, [ביז] ער האָט זיי געמוזט אַרויסטראָגן. דער בורא כל עולמים האָט גוֹעֵר געווען אינעם שטן (שיוציא הצורות לחוץ).

נא

ואף שלהשטן נמסר כח גדול מאוד, מ"מ הועילה כח תפלתו וזכותו של יוסף הצדיק לגעור בהשטן, עד שהשכינה יכלה לחזור ולשרות בביתו של יעקב

[און כאָטש] דער שטן האָט אַ כֹּחַ [לעשות מעשים גדולים כאלה, און] מ'נעמט נישט צי דעם כֹּחַ [בדרך כלל, שהרי] ער איז דאָך באַשאַפֿן געוואָרן [בכדי לנסות הבריות, ולכן נמסר לו כוחות גדולים], און ער טוט אַלעס [מה שרוצה, בדרך כלל]. אָבער דער זכות האָט יאָ גוֹרם געווען, תַּפְּלָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף הַצַּדִּיק^ט, וְזָכוּתוֹ הַגָּדוֹל, אַז מ'האָט גוֹעֵר געווען אין שטן מ'זאָל עס אַרויסטראָגן פון דאָרט. [און] אזוי אַרומער האָט פלאַץ געהאַט דִּי שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, איז נישט געווען לאַ גוֹרָךְ רָע, און ס'איז אַרויסגעקומען דִּי בְּרָכָה. (ההמשך בביאור תשובת יוסף בְּנֵי הָם, מן אות קמו)

נב

ביאור ענין מְנַשֶּׁה הַעֲמִיד צֶלֶם בְּהִיכֹל

לכאורה האך היה אפשר שיעמיד צלם בהיכל, ולא יבערו אותה בני ישראל משם

[וכעין זה] דאָס איז דאָס ענין - איך פלעג עס צו זאָגן כ"ד - וואָס ס'שטייט^{כה} מְנַשֶּׁה הַעֲמִיד צֶלֶם בְּהִיכֹל.

^{כב} פירוש: ווי נאָר, תיכף.

^{כד} ועיין זה בדברי יואל ליו"כ (אות לו) ולסוכות (אות כא), ובס"ג קרח תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס ד ח"ד, אות קנג-קנד), ובעל הגאולה (סימן צו, והובא להלן).

^{כה} בגמרא סנהדרין (קג:) אחז העמידו בעלייה וכו', מנשה העמידו בהיכל.

ובגמרא תענית (כז:) בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והועמד צלם בהיכל. - ופירש רש"י: שהעמידו מנשה, כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו' (ישע' ס, א).

ישו יחי תשכ"ז (חלק א) קדשו יא

[דלכאורה] קען דען זיין, מ'האט אַרױפגעשטעלט אַ צלם אין הײכל און אידן האָבן דאָס געלאָזט? ! אין הײכל אַ צלם? !

נג

והאך היו יכולין להמשיך בעבודה בית המקדש בזמן שיש צלם בהיכל. ולא מצינו שנתבטלה העבודה לאיזה זמן עבור זה

און דערנאָך [איז שווער, דאס כן] האָט מען דאָך נישט געקענט טון די עבודה, אַז דאָרט איז דאָ אַן עבודה זָרה^{כב}. [און] מ'געפינט נישט אַז ס'האָט געזאָלט נַתבטל ווערן די עבודה [און] דער תמיד. מ'געפינט דאָס נישט אין ערגעץ. נו ווי קען דאָס זיין [שהעמיד צלם בהיכל].

נד

וביארתי הכוונה, על פי דברי מהרש"א דמכל עבירה נברא מלאך רע, ואפילו מן המחשבה בלבד. וכשם שנברא מלאך טוב מכל מצוה, ואפילו מן המחשבה טובה

נאָר אָבער זעט אויס אַזוי. דער קלל איז דאָך, אַזוי ווי דער מהרש"א זאָגט אין מלקות^{כז}, [אז] פון אַ 'מחשבה' פון אַן עבירה ווערט אויך באַשאַפֿן אַ מלאַך. אַזוי ווי ס'ווערט באַשאַפֿן פון יעדער מצוה, אַ מלאַך קדוש, [ואף מן המחשבה. כמו כן] פון די עבירה ווערט באַשאַפֿן אַ מלאַך שָחור.

נה

והמלאך של העבירה נקרא בשם העבירה עצמה, כי משם שורשו ובריאתו

[און] דער קלל איז דאָך^{כח}, דער מלאַך וואָס ער ווערט באַשאַפֿן פון דער עבירה, דער האָט דעם [זעלבן] נאָמען פון דער עבירה, וואָרן ער איז דאָך פון 'דעם' באַשאַפֿן געוואָרן.

ובירושלמי יומא (כג.) ותענית (כב.) וסנהדרין (נא.): בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל.

^{כב} עיין בתרומת הדשן (סימן ו), וברמ"א ומגן אברהם (או"ח ס"ח ע"ד). ובשלחן ערוך התניא (שם, י) בענין שלא להתפלל או להכניס דבר שבקדושה במקום שיש שם עבודה זרה, ובענין מה דינו בזמן שכל העיירות מלאות גילולים.

ועיין בדרך פקודיך (מצוה יא, מחשבה אות ד, בהג"ה) וז"ל: שמעתי מגדול אחד, שיש בידו קבלה, כשיש בבית איזה ספר מספרי המינים הללו, אסור לספר דברי תורה, כי היא עבודה זרה ממש, ועבודה זרה היא כמו צוואה (עי' שבת פב. ומדש וזטא איכה פ"א), [כדכתיב] צא תאמר לו [ישעי' ל, כב]. ומסתבר הוא. וכתות הרשעים האלה מחברים בזמינו כמה וכמה ספרים, ובאים בחלקלקות לשונם להסית המון העם להפר התורה, והמון עם אינם יודעים הדבר, ובראותם הספרים ביופי הכתיבה וקשירה, לוקחים הספרים ההם ולומדים בהם לעתות הפנאי, ונלכדים ברשת זו טמנו להם וכו'. [ועיין עוד בבאר מים חיים (וירא כא, טז)].

^{כז} בגמרא מכות (י): למדו מקראי כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. ועל זה ביאר המהרש"א שם וז"ל: עיין בזה במפרשים, ואענה גם אני חלקי, דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה, אלא 'מוליכין' אותו. והוא על פי מה שכתבנו בכמה מקומות (במהרש"א שבת לב: עבודה זרה ב. ועוד), שכל 'מחשבה ודיבור ומעשה' האדם, הנה הוא בורא לו 'מלאך' לפי ענינו אם לטוב אם לרע, ועל כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך, שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ב"ה, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו וכו'. [ועיין עוד שביאר האין למדו זה מן הפסוקים].

^{כח} וכן מבואר באור החיים הק' (תשא ל, יב): ונתתי לבי להשכיל במעשה דוד, כי לפי הנשמע מהכתובים כי מנה ישראל אחד אחד בלא אמצעי, נוסף על שמנאם ללא דבר, והם דברים תמוהים שיעשה דוד המלך ע"ה דבר זה כזה. ומצינו שרבותינו ז"ל אמרו (ברכות סב:) כי מן השמים הכשילוהו בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן וכו', לטעם אומרו (שמואל א' כו, יט) אִם ה' הִסִּיתָךְ בִּי, יעוּיין שם דבריהם. פירוש דבריהם, כי לצד שקרא לה' חס ושלום מִסִּית', נברא מלאך רע, לפי מה שקדם מדבריהם (אבות ד, יא) העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד,

נז

ומה שאמרו מנשה העמיד צלם בהיכל, אין הכוונה שעשה כן בפועל, אלא שהיה לו מחשבה של עבודה זרה כשהיה במקום המקדש, ומה העמיד שם מלאך רע שהיה נקרא בשם צלם

[ובזה מבואר מאמרם, דהכוונה כי מנשה המלך] ער האָט געהאַט דאָרטן [בעומדו במקום המקדש] די מַחֲשָׁבָה אויפֿן צַלֵם, [און פון דעם] איז באַשאַפֿן געוואָרן אַ מַלְאָךְ, און 'דער' איז געווען אַ צַלֵם [שהיה נקרא המלאך כן].
דאָס איז דער פֿשֿט העמִיד 'צַלֵם' בַּהִיכָל.

נח

ודבר כזה יכולין לראות רק יחידי סגולה שהם זכי הראות, אבל רוב ישראל לא ראו זה, ולכן היו יכולין להמשיך העבודה על ידי אותן שלא ראו זאת

דאָס זעט אָבער נישט יעדערער, נאָר [די] זַכִּי הָרָאוֹת וואָס זיי נעמען דאָס אינאַכט. סתם בְּנֵי אָדָם זעען דאָס נישט.^ט
דאָס איז געווען דאָס עֲנִין [שאמרו במנשה], דאָס איז עס געווען.

והוא מין העון ממש כמעשהו, ולזה נברא מלאך רע 'מסית' שמו, והסיתו והטעוהו לעשות כן, בסוד אומרם (תנחומא תצא א) עבירה גוררת עבירה. ותמצא כי העון עשה דוגמתו, שכשם שדברי דוד שאמר הִסִּיתֶךָ, כשגגה היתה ממנו, וחס ושלום שנתכוון לדבר מליץ לצד עילאה חלילה, ומי עבד ירא מאלקיו כדוד, אלא שגגה היא, כמו כן לא הוסיף מהמסית לעשות דבר בלתי הגון כמזיד, עכ"ל. ועכ"פ מבואר דהמלאך שנברא מהעבירה, נקרא על שם העבירה, דמשם שורשו ובריאתו. (דברי יואל).

ט ורוב ישראל לא הרגישו ולא ראו צורות אלו שנבראו על ידי מחשבתו, ועל כן לא נתבטל העבודה והקרבנות בבית המקדש, גם לא היה מציאות למונעו מזה, כי לא עשה מעשה הרע בפועל כי אם במחשבה. (דברי יואל).

ל ורבינו חזר על ענין זה בספרו על הגאולה וזה"ת (סימן צו-צז) וז"ל שם: ואפשר להסביר עוד הענין [מה שאמר הכתוב (ישעי' א' יב) כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצצין], על פי מה שפירשתי כבר מה שאמרו חכמינו ז"ל במסכת נדה דף ק"ג מנשה העמיד צלם בהיכל, ויליף ליה מקראי, עיי"ש. ולכאורה יפלא דהאיך יתכן שכל ישראל שתקו ולא מיחו בו, ואיך עשו העבודה במקדש כל זמן שהיה עבודה זרה בהיכל, ולא מצינו לא בפסוקים ולא בדברי חכמינו ז"ל שנתבטלה העבודה והתמיד באותן הימים, וצריך ביאור. ופירשתי על פי מה שכתב המהרש"א ז"ל דמחשבת עבירה נברא מלאך רע וכו', עיי"ש. ומצאתי מבואר כן בתנא דבי אליהו (זוטא, פרק ג) וזה לשונו, אם עושה אדם את עצמו צדיק ולדבר אמת, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת, ואם עושה אדם את עצמו רשע ולכחש ולדבר שקר, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר וכו'. ופי' הוי"ק דנורא, והוא ע"ד אמרו חכמינו ז"ל בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. על כל פנים מבואר בדברי חכמינו ז"ל דכפי מחשבתו של אדם נברא לו מלאך, אם לטוב או להיפך. וכתב האור החיים הקדוש ז"ל בפ' תשא על הפסוק ולא יהיה בהם נגף, דמלאך הנברא מעבירה הוא מין העון ממש כמעשהו, ושמו נקרא על שם העבירה וכו'. ואפשר שזהו כוונת הכתוב וכוונת דברי רבותינו ז"ל במה שאמרו על מנשה שהעמיד צלם בהיכל, דאין כוונתם שעשה כן בפועל ממש, דאם כן היה ההכרח שיתבטל התמיד והעבודה בבית המקדש, אלא שהכניס מחשבת עבודה זרה בהיכל ה', והיה לו מחשבת עבודה זרה בעמדו בהיכל ה', ובמחשבתו זו ברא מלאכים רעים בדמות הצלם ובחינת עבודה זרה ממש, כמ"ש דהמלאך הנוצר מעבירה או ממחשבת עבירה שרשו ובחינתו ושמו כשם העבירה ממש. והוה הכוונה בדרשת רבותינו ז"ל שהעמיד צלם בהיכל. ולפי שבחינתו זו לא ירגישו סתם בני אדם, ורובם לא ראו צורת הצלם שהעמיד בהיכל, כי רק זכר הראות יחידי סגולה יש בכח ראייתם להרגיש בזה, על כן לא מיחו בו ישראל, ולא נתבטל התמיד והקרבנות במקדש.

ובדרך זה פירשתי דברי המדרש בפרשת ויחי הובא בספח"ק בעלי ברית אברם, שכאשר הביא יוסף את מנשה ואת אפרים לפני יעקב לברכם, בא השטן והכניס צורת העגלים שעתידי ירבעם להעמיד וכו', ונסתלקה ממנו שכניה ע"ד לא יגורר רע. וכן איתא במדרש הגדול ויאמר יעקב מי אלה, בא עגלו של ירבעם ועמד כנגדו ואמר מי אלה, עד כאן לשונו. הכוונה גם כן על דרך הנ"ל, לא שהכניס השטן צורת עגלים ממש, אלא צורת המלאכים מקליפת עבודה זרה העתידיים להבראות על ידי עגלי ירבעם, כי יש בכח השטן להראות צורות אלו, כי הם מכוחו וכת דיליה וכו'.

נח

דברי מוסר והתעוררות לימי השוכבי"ם

נאָר דאָ [אצל בני יוסף] האָט ער זיך דער שטן געברענגט אפילו וואָס ס'וועט זיין שפעטער האָט ער אַריינגעברענגט, [און פון דעם אַליין] איז 'שוין' נישט גוט געווען. [וכל שכן בשעת מעשה של מחשבת עבירה חס ושלום, שזה דוחה חס ושלום את השראת השכינה (וכדלקמן)].

נט

איבערדעם דאָרף מען צו וויסן.
ס'הייבט זיך אָן די טעג.

'דער שבת', דאָס איז דער ערשטער שבת, פֿרשֶׁת וַיְחִי, וואָס מ'קומט אַריין אין די יְמֵי הַשּׁוֹכְבִּי"ם וואָס איז מְסוּגָל [אויף] מִתְקֵן צו זיין דעם חטָא. [וואָס] מִי יֵאמָר זָכִיתִי לְבִי טְהִרְתִּי מִחֲטָאִי (משלי כ, ט).

ס

בוזרה הק' איתא במקום אחד שאין מועיל תשובה על חטא זה, ובמקום אחר כתבו דרך תשובה גדולה מועיל, שהיא ראיה לכפר על כל החטאים. ואינו מבואר מהו נקרא תשובה גדולה הראוי לכפר על הכל

דאָס ווייסט מען דאָך, דאָס דאָרף מען דאָך נישט צו זאָגן, וואָס די שוועריגקייט [דערפון איז].

איך האָב שוין אַסאך מאל גערעדט פון דעם. דער זוהר הקדוש, אויף איין פלאַץ^א זאָגט ער גאָר אז ס'העלפט גאָרנישט חלילה קיין תשובה. און אויף איין פלאַץ^ב [זאָגט ער אז] יא, אָבער נאָר - זאָגט ער - גאָר אַ גרויסע תשובה, וואָס ס'איז ראוי [לכפר] אויף אַלע חטאים.

סא

לכאורה וואָס הייסט דאָס עפעס אַ תשובה וואָס ס'איז ראוי אויף אַלע חטאים.

סב

אמנם נראה הכוונה, כי מבואר בגמרא כי יום המיתה בצירוף התשובה, הוא מכפר על הכל, ואפילו על עון היותו תמור בחילול השם

[נאָר] זעען זעט אויס אַזוי.

אין דער אַמֶּת איז נישטאָ אַן עוֹן וואָס דער יום המיתה זאל נישט מְכַפֵּר זיין, [נכמו שלמדו מהפסוק] אִם יִכָּפֶּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֵם עַד תִּמָּתוּן (ישעי' כב, יד), ווי די גמרא רעכנט אויס^ג פון אַלע חלוקי כפרה אז ס'איז גאָרנישט פאַרהאַנדן [עוֹן כזה שאין יום המיתה מכפר]. דאָס איז גאָרנישט פאַרהאַנדן, [ווי] מ'רעכנט אין די גמרא אויס.

^א בוזרה הק' בפרשת (ויט): תנן, אמר רבי יהודה, לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה, בר מהאי. וליית לך חייבא דלא חמאן אפי שכינתא, בר מהאי. דכתב (תהלים ה, ה) לא יגורך רע, כלל. [וחטא זה נקרא רע].

^ב בוזרה הק' ויקהל (ירי): בשעתא דדיינין ליה בההוא עלמא, מסתכלן בעובדוי, אי הנה פגים דנא דברית קדישא דחטים בבשריה וכו', האי לית ליה חולקא בצדיקייא וכו', ווי ליה דאעלין ליה בגיהנם וכו'. והני מלי כד לא עבד תיובתא שלימתא, תיובתא דאיהי אתחזויא לחפויא על כל עובדוי.

ובוזרה הק' נח (סב): תא חזי, כל חטאי דבר נש, כלזה חבלותא דיליה תליין בתשובה. וחטא דאשיד זרעא על ארעא וכו' מחביל ליה ומחביל ארעא, ועליה קתיב (וימי' ב, כב) נכתם עונך לפני, וכתב ביה (תהלים שם) כי לא קל חפץ רשע אמה לא יגורך רע. בר בתשובה סגי. וכתב (וישב לח, ז) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו ה', והא אתמר.

^ג בגמרא יומא (פז): שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי, שמעת ארבעה חלוקי כפרה פריש"י: שחלוקין בכפרתן, זה כך וזה כך] שהיה רבי ישמעאל דורש. אמר שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד

סג

ומבואר בוזהר חק' דמי שמקבל עליו מסירת נפש אפילו למות עבד
כבוד ה', נחשב כאילו היה מת באמת, וזה מכפר עליו כיום המיתה ממש

נאָר וואָס'זשע דען.

ס'שטייט דאָך אין זוהר הקדוש^ל, אַז מ'איז מְקַבֵּל אויף זיך 'בְּאַמַּת' מְסִירַת נֶפֶשׁ,
און מ'פֿאַפֿט זיך נישט, אַמַּת'דיג מְסִירַת נֶפֶשׁ [שהאדם מוכן ומתרצה למסור נפשו לה' בארבע
מיתות בית דין], איז אַזוי מְכַפֵּר ווי דער יום הַמִּיתָה, ווי גלייך ס'העט געשען.
[ואם כן כשם שיום המיתה מכפר על כל החטאים, כמו כן קבלת מסירת נפש שנחשב כאילו מת,
מכפר גם כן על כל החטאים].

סד

ואם כן מבואר כוונת הוזהר מהו תשובה גדולה, והוא שיעשה תשובה עם
קבלת מסירת נפש ממש, שזה נחשב כיום המיתה שמכפר על כל החטאים

[וממילא] 'דעס' הייסט אַ תְּשׁוּבָה וואָס ס'איז ראוי [לכפר] אויף 'אַלע' חַטָּאִים, [ווייל]
ס'איז נישטאָ אַ חַטָּא וואָס זאָל נישט נְתַכְפֵּר ווערן [דורך דעם. וממילא] מיינט מען אַזאַ
תְּשׁוּבָה וואָס ס'איז מיט מְסִירַת נֶפֶשׁ מִמֶּשְׁלָה.

סה

ועל כל פנים צריך תשובה גמורה, ואין זה דבר קל. ובעוה"ר
אנו רחוקים מלהשיג ענין התשובה, ואפילו תשובה קטנה

יְהִיָּה אֵיךְ שִׁיחִיָּה, קיין 'לייכטע' זאך, איז עס נישט.

[און] על כל פנים דאָס איז זיכער, אונז זעמיר דאָך - בעונינו הרבים - זייער ווייט,
אפילו פון די שוואכסטע תְּשׁוּבָה.

מ'ווייט גאָרנישט וואָס דאָס איז טייטש, וואָס דאָס הייסט תְּשׁוּבָה !

בעונינו הרבים טַח עֵינֵינוּ מִרְאוֹת^ל, מ'האָט נישט די הֶבְנָה.

מ'פֿאַרשטייט נישטאָמאל וואָס דאָס הייסט צובראָכנקייט פֿאַרן באַשעפֿער !

וואָס ס'הייסט תְּשׁוּבָה !

[שלש ה' הנחלקין, שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה, אבל תשובה אינה מן החלוקין, שהיא צריכה לכולן]. עבר
על עשה, ושב, אינו זו ממש עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמ' ג, כב) שובו בָּנִים שׁוֹבִימִים [ומיד אָרְפָא (שם), למדת שיש
עבירה שמכפרת בתשובה לבדה]. עבר על לא תעשה, ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר
(אחרי טז, ל) כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם [למדת שיש עבירה שצריכה יום הכפורים]. עבר על כריתות
ומיתות בית דין, ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר (תהלים פט, לג) וּפְקַדְתִּי
בְּשִׁבְטִי פִשְׁעֵם וּבִגְזֵעִים עֲוֹנֹם [למדת שיש עבירה שצריכה יסורין. ומסתברא, הקל לקלה, והחמור לחמורה]. אבל מי שיש
חילול השם בידו [חוטא ומחטיא אחרים], אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק,
אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעי' כב, יד) וְנִגְלָה בְּאֵינִי ה' צְ-בָאוֹת אִם יִכַּפֵּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֵם עַד
תָּמִתוּן. [נאמר הנביא, באזני אמר הקב"ה אם יכופר העון עד תמותו, למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה].

^ל בוזהר חק' במדבר (קכא). בענין נפילת אפים שלאחר התפילה, וז"ל: ויחזי בר נש גרמיה כאילו פטיר מן
עלמא, דנפשיה מסיר להאי אתר דמותא וכו'. ברין דמלה, דאית חובין דלא מחפכין עד דאתפטר בר נש מעלמא,
הוא דכתיב אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו. והאי קריב גרמיה ודאי למותא, ומסיר נפשיה להאי אתר.
לאו בפקדונא כמה בליליא, אלא כמאן דאתפטר מן עלמא ודאי. וחקונא דא בעי ככונא דלבא, וכדין קודשא
ברין הוא מרחם עליו ומכפר ליה לחוביה. וכאן הוא בר נש דידע למפתי ליה, ולמפלי למאריה ברעוּתָא
ובכונא דלבא. ווי ליה למאן דאיתי למפתי למאריה בלבא רחיקא, ולא ברעוּתָא. כמה דאָתָא אָמַר (תהלים עח, לו)
ויפתהו בפייהם ובכלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו וכו'. ועל דא בעי בר נש לאדבקא נפשיה ורעוּתָהּ
במאריה, ולא ייתי לגביה ברעוּתָא כדבא, ברין דכתיב (שם קא, ט) דוכר שקרים לא יכון לגגד עיני וכו'.

^ל ועיין בחינה זו וביתר ביאור בס"ג יתרו תשכ"ב, שמות תשכ"ג, ויחי תשכ"ה, ויחי תשכ"ו.

^ל מלשון הפסוק בישעי' (מד, יח) לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם וגו'. ומפרש במצודות דוד, כי טח,
היצר הרע המסית טח עיניהם מלראות. (טח, פירושו פארשמיט).

סו

אבל מכל מקום כל תנועה של תשובה מועיל להקל כושר העין, ובזכות זה נזכה לשוב בתשובה שלימה לאחר ביאת המשיח, שאז יתוקן הכל בשלימות בזכות התשובה שמתחילין עתה

[אָבער] על כל פנים 'זויפיל' ס'איז [אפילו אַ שוואַכע תשובה], 'עפעס' נעמט עס אַראָפּ !
על כל פנים לא ימלט, 'עפעס' אַ תיקון מאַכט עס, בְּכָל אוֹפֶן וְאוֹפֶן !

סז

און [ווען] מ'וועט זוכה זיין מ'וועל מיר דערלעבן בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, וועל מיר אַודאי תְּשׁוּבָה טון בְּשִׁלְמוֹת !

וועל מיר בְּשִׁלְמוֹת תְּשׁוּבָה טון, אַ תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה !

אַזוי ווי ס'איז פֿאַר דעם רִצּוֹן הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.

איבערדעם 'די' תְּשׁוּבָה [המועטת, שאנו עושין כעת, דעס] נוצט 'אויף אַזויפיל' אַז מ'זאָל זוכה זיין צו די טעג [של תשובה שלימה דלעתיד], צו דער הַשְׁפָּעָה, ווען ס'וועט קומען די אָמֶת־דיגע תְּשׁוּבָה.

סח

ענין תְּשׁוּבַת הַרְבִּים, שמועיל כמדריגת תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה

דער אָמֶת, איבערדעם איז דאָס ענין דערפון, ווען מ'קומט זיך [צוגעזאם בְּרַבִּים].

סט

יש שכתבו לבאר דברי הזוהר בזה, דיש חילוק בין תשובה מיראה

לתשובה מאהבה, כי תשובה מאהבה מועיל לכפר על כל החטאים

[דהנה] בכלל איז דאָך [דער חילוק, לבאר] וואָס מ'זאָגט [בזוהר כי תשובה הראויה לכפר על הכל מועיל], אַסאַך מאַכן דעם חילוק¹⁶ צווישן תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה, און תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה. [דמה שאמרו בזוהר דאינו מועיל תשובה, היינו תשובה מיראה, ומה שאמרו דתשובה גדולה מועיל, היינו תשובה מאהבה].

ע

ואם כן לפי המבואר בישיבת משה, כי כל תְּשׁוּבַת הַרְבִּים ואפילו מיראה, נחשב

בשמים כמו תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה, אם כן גם תְּשׁוּבַת הַרְבִּים מועיל לכפר על הכל

[אמנם] מ'איז דאָך זייער ווייט [ממדריגת תשובה מאהבה].

נאָר ס'שטייט אין ישמח משה¹⁷, אַז תְּשׁוּבַת הַרְבִּים [אפילו מיראה] איז [נחשב ווי] תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה.

¹⁶ דאפילו לפי פשוטת הזוהר שאין מועיל תשובה על זה, היינו שאינו מועיל לכפרה גמורה, אבל מכל מקום יש בזה תועלת גדול להקל כושר המשא של העין, וכמו שהזכיר רבינו בכמה דרושים.

¹⁷ עיין בזה בראשית חכמה [שער הקדושה, פרק יז] לחלק בין תשובה תתאה לתשובה עילאה, ובשל"ה הק' [שער האותיות אות ק' קדושה, בעמק ברכה אות לו].

ועיין זה בייטב פנים [לשוכבים, אות יג] וז"ל: אשר קודם כל עשות אחת ממצות ה' יסור הרע מאתו, וישוב בתשובה על העבר, למען יהיה זך ונקי מזוהמת החטא, ואחר זה יקרב לעשותו. ושורש ומקור הרע היא חטאת נעורים באות ברית קודש, כדכתיב [וישב לח, ז] וַיְהִי עַד ר"ע. ומה מאוד צריך האדם להתבונן בזה, כל עצמותיו ירעשו מפחד ה' ומהדר גאווה, בשימו אל לבו גודל המרי אשר המרה את אדונינו לעיניו יתברך ברעותא ובעובדא רח"ל, כמ"ש חז"ל [עבודה זרה כ: ז] על הפסוק [תצא כג, י] וַנִּשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר ר"ע, שלא יהרהר ביום ויבא לידי כו' רח"ל. ואין עצה ותחבולה לנוס מזה כי אם על ידי עשות תשובה וחרטה מעומק הלב לרצות פני קונו, כמה דכתיב [איכה ב, יט] שִׁפְכִי כַּמִּים לִבִּי וגו'. וכבר מבואר בזוהר, כי לזה החטא צריך תיובתא סגי 'ותשובה עלאה'. ונראה דהיינו 'תשובה מאהבה', עד שזדונות נעשה כזכיות. וזה שאמר הכתוב [כהעלותך יב, יח] הַמּוֹלֵל לוֹ וכו', וְאֵז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ. ומהו ידוע תדע, אם ח"ו חטא בזה עד שמשך ערלתו, צריך שישב בתשובה קודם עשותו מצוה, עד אַז יִנָּע לְבָבְךָ הָעֶרְלָ וְאֵז 'רצו' אַתְּ עוֹנֵם [בחקית כו, מא], היינו בתשובה מאהבה שמהעין נעשה רצון. והעצה לזה אמר [יהושע א, ח] וְהִגִּיתָ בוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה וכו' [עיי"ש עוד].

¹⁸ בישיבת משה פרשת האינוני [באופן (המשיח): והנה מורי ורבותי, הנצטרך תשובה בלב, החרטה, והעזיבת החטא,

תשובת הרבים 'נרצט' אזוי ווי תשובת מאהבה.

עא

ובעוה"ר ברורות אלו שמועטים המה שלא נכשלו בחמאים אלו, אם כן בכל אופן שעושין תשובה על זה ובפרט כשמתאספין לתפילת רבים, הרי זה נחשב לתשובת הרבים, כי הרבים הם זקוקין לתשובה וכפרה זו

[און] לעולם איז אזוי דער אַמַת, [אז] אויף דעם [חטא] איז גרינג אַ תשובת רבים. ווייל אַמאַל [בחטא אחר] אז ס'איז נאָר יחידים וואָס זיי זינדיגן אין דעם פֿרט, קאָן זיין [שזה נקרא רן] אַ תשובת יחיד.

[אַבער] בעניניו הרבים זעירין איננו^ב, זעירין איננו וואָס זענען ריין פון דעם. [וממילא] יעדעס מאָל, ווען אידן קומען זיך צונעזאם, אז ס'איז דאָ עפעס אַ התעוררות תשובה, איז עס שוין אַ תשובת הרבים.

[ווייל] דער 'רבים' זענען אנגעוויזן אין 'דער' תשובה.

[וממילא הרי] בְּכָל אופֿן וְאופֿן איז עס אַ תשובת רבים^א.

שיעיד עלינו באמת מי שאמר והיה העולם שלא נשוב עוד כל אחד למעשיו הרעים הידועים לו. והנה תשובת הרבים אין לשער ולהעריך, שכל מה שיוכל היחיד לתקן בעידן עידנים וזמן זמנים טובא, יוכלו הרבים לתקן ברגע אחד, כי קל כביר לא ימאס (איוב לו, ה), וכל בי עשרה שכיתא שריא (סנהדרין לט, וכו'). והנה בעת תשובה שלמה דהוא תשובה מאהבה, וזדונות נעשו לו כזכיות, כמו שידוע אמרם ז"ל בגמרא מסכת יומא (פז:): לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. וכבר פרשו דזדונות נעשו לו כזכיות, היינו דאלו אשר נבראו, נתעלו אל הקדושה, ונעשו מלאכים קדושים כמו ממצות. והנה כתיב (הושע יד, ה) אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתָם אֲהֵבם נִדְבָה, ובתשובת הרבים מדבר, דהא כתיב הכל לשון רבים. ויש לדקדק דמה הוא ארפא משובתם, וכי משובתם נרפא, הם נרפאים ממשובתם. ועוד מה זה אוהבם נדבה, ואיך נמשך לכאן. והנראה לי בזה, דהא יש להבין איך מזדונות נעשו זכיות, הלא די לפטור בלא כלום, ולמה עוד יהיה חוטא נשכר. אבל נ"ל דהנה ה' צִלְף כתיב (תהלים קכא, ה), ופירוש שהצל עושה כל מה שהאדם עושה, כך כביכול עושה מה שהאדם עושה, במדה שהאדם מודד כך מודדין לו (מגילה יב:), אם הוא אוהב השי"ת, השי"ת אוהבו. ועל פי זה תבין, כי בזמן שעובד מאהבה ואוהב את השי"ת בכל לב ובכל נפש, אם כן השי"ת אוהבו אוהב עזה ומראה לנגדו פניו שוחקות כדרך אוהב לאהוב. והנה כתיב (משלי טו, טו) בָּאֹר פִּנֵּי מֶלֶךְ חַיִּים, אם כן אז נמשך חיות ורחניות ממקור החיות, וכו' נעשו מלאכים קדושים, כי נמשך להם חיות ממקור הקדושה וכו'. והנה מדריגה זו של תשובה מאהבה, לאו כל אדם זוכה לה, והוא קושי המציאות, וסתם תשובה הוא מיראה. והנה לפי שורת הדין, השב מאהבה, מגיע לו במדה כנגד מדה שיאהבו הבורא יתברך, ועל ידי זה הזדונות נעשו לו כזכיות. מה שאין כן השב מיראה, אין מגיע לו אהבה זו בדין, ולכן אין הזדונות נעשו זכיות. והנה רבים ששבו הוא כמעט מן הנמנע שישוּבו כולם מאהבה, דלזה צריך אור שְׁכָל רַב, ואי אפשר שיהיה כולם במדרגה זו, ומסתמא תשובת רבים הוא מיראה. והנה נחזי אנו, דבעושה תשובה מיראה לא נרפא העבירה, רק הוא נרפא מן העבירה, דהזדון נעשה שוגג ואינו נענש על הזדון, וגם העבירה נעשה גוף מת בלא חיות כנודע, אבל לא נרפא. אבל בעושה תשובה מאהבה, הרי נרפא העבירה, כי הזדון נעשה זכות והרע נעשה טוב. והיינו אומרו יתברך בתשובת הרבים, אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתָם דייקא, כי נעשו זכיות, ואף שרבים רק מיראה ואינם מגיעים אהבת הבורא מן הדין לעשות הזדונות כזכיות כנ"ל, מכל מקום אֲהֵבם נִדְבָה אף שאין מגיע להם, כי נפישו זכותיה דרבים, והוא נכון בס"ד. היוצא מזה דבעת תשובת הרבים מעלין הזדונות לזכיות וכו'.

ובישמח משה פרשת נצבים (ד"ה עוד יתבאר אתם נצבים): וכבר כתבתי בפרשת האינו וכו' בפסוק אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתָם אֲהֵבם נִדְבָה, דברבים כיון שנעשו כשגגות, נעשו זכיות. דשורש הטעם דזדונות נעשו כזכיות בתשובה מאהבה, כי ה' צִלְף, כמבואר הפירוש בשם המדרש, ואם כן כיון ששבין מאהבה, ממשיכין אהבה מהשי"ת עליהם, ועל כל זדון שעושה עליו תשובה מאהבה, ממשיך אהבה מהשי"ת עליהם ומתענג כו' מאהבה, כמ"ש (שיר השירים ז, ז) מִה פִּתִּי ומה נִצְמַת כו', ושורש כל המצות הוא רק מפני נחת רוח ותענוג לפניו, ואם כן אין זכיות גדולים מזה, והבן. ואם כן זה בעושיין מאהבה, אבל באין עושיין מאהבה, אין כאן אהבה מהשי"ת, כי ה' צִלְף. אבל ברבים אף שאין מגיע להם אהבה על ידי ה' צִלְף מן הדין, הוא נותן להם אהבתו בנדבה, ונעשה הכל זכיות, והבן כי נכון הוא מאד בס"ד. דברבים לא יתכן תשובה מאהבה, כי זה הוא על ידי שכל גבוה מאד תשובה עילאה, ולא ימצא אולי אחד מאלף, והבן.

^ב פירוש: מועטים המה.

^א ועיין עוד בענין זה בס"ג ויחי תשי"ז, וז"ל רבינו שם: על כל פנים דאָס מיינט ער אויכעט - זעט אויס - אין זוהר הקדוש, סתם תשובה מיינט מען תשובה מִיָּאָה [ובזה קאמר דאָנו מועיל], אַבער תשובה מאַהבָה אַז ס'איז

עב

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל זיך פולל זיין [בתוך הרבים], מ'זאל מיר זיך קענען [כולל זיין], מ'זאל נכלל זיין אין 'די אידן' וואס זיי טוען אמת'דיג תשובה פארן באשעפער.

עג

מוסר השכל היוצא מביאור הפסוק ויאמר מי אלה

לפי האמור כי על ידי שהשטן הכניס צורות כאלו ממה שהיה עתיד להיות כמה מאות שנים אחר זה, כבר לא היה מקום להשראת השכינה. אם כן החי יתן אל לבו להתבונן עד כמה נמנע השראת השכינה מן הרבים, כשבאים לבית המדרש עם מחשבות והרהורים רעים של עבירות שעברו עליו מיום היותו, שעם זה באים צורות המלאכים שחורים שנבראים מזה

איבערדעם [לפי המבואר בפרשתן], דאס קאן זיין.

ווען מ'קומט זיך צוזאמען אין בית המדרש, און ס'גייט נאך מיט [די מחשבות]. ווער ווייסט! ווער ווייסט 'וואסערע ברואים' מ'נעמט מיט, אין דעם בית המדרש! 'די' [ברואים] וואס כ'האב פריער געזאגט (באות נד).

די וואס זיי האבן חלילה שלעכטע מחשבות, זענען דאך דא די צורות, די צורות חלילה פון א מחשבת עבירה.

[און] אז ס'געפינט זיך אין א בית המדרש [האידן יתקיים שם השראת השכינה].

עד

[דא] זעט מען דאך, [כי] אז דער שטן האט אריינגעברענגט א צורה [פון] וואס איז [געווען כמעט] מיט טויזנט יאר שפעטער²⁰, איז 'שוין' געווען לא יגרף רע, האט 'שוין' נישט קיין פלאץ געהאט [די השראת השכינה], איז מען שוין נישט ראויין געווען לברכה. וואס זאל מען נאך זאגן [במצבינו] בעונותינו הרבים.

מי יודע, מי יודע וויפיל איז דא, וויפיל איז דא וואס זיי קומען גאר אין בית המדרש, זיי העטן גאר געוואלט זיין אידן. אבער זיי זענען חלילה נתגשם, זיי זענען משוקע, זיי האבן שוין 'מיטגעמאכט' פארשידענס, זיי האבן חלילה א שלעכטע יוגנט געהאט חס ושלום.

גאר [נעשה] כזכיות, דאס נוצט אוודאי. • נאר אבער איז דאך נפל פיתא בפיא, וואו קום מיר אונז [צו דעם], וואו ווייט איז מען פון תשובה מאהבה, [והלא] די תשובה מאהבה איז דאך א זאך וואס ס'איז גאר חוץ לדרך הטבע. דאס קאן נאר צוקומען א איד וואס ער איז טאקע 'אויסגעהארעוועט', ער מיינט גארנישט 'זיך', נאר פארן בורא כל עולמים, מיט דביקות און אהבה צו הקדוש ברוך הוא. [אבער] אז מ'מיינט 'זיך', אפילו יראת העונש, איז דאך 'שוין' נישט' קיין תשובה מאהבה, איז דאך זייער זעירן אינען, ראיתי בני עליה והן מועטין, ווער קאן צוקומען אפילו דערצו, האט מען דאך ווייטער נישט פארענטפערט. • נאר אבער דער זיידע זכרונו לברכה אין ישמח משה טוט אויף, אז דעם וואס ס'איז א חילוק פון תשובה מיראָה און תשובה מאהבה, דאס איז נאר תשובה דיחיד, אבער תשובת הרבים אפילו ס'איז נאר מיראָה, נעמט מען עס אן ווי תשובה מאהבה. און אז דער זיידע זכרונו לברכה זאגט אזוי, מסתמא האט מען אזוי גע'פסק'נט בשמים, ער האט דאך נישט געזאגט חס ושלום א דבר בטל וכו'. • ממילא קאן מען שרשטיין, איבערדעם קאן זיין לגבי דעם חטא, איבערדעם איז הימים האלה זענען זמנים מסגלים, אז אידן זאלן זיך צוזאמקומען אין די בתי כנסיות און אין די בתי מדרשות, מיט תפלות ותחנונים מיט דבורים פאר הקדוש ברוך הוא, מיט תשובת הרבים. אויף יחוס, דער בורא כל עולמים זאל זיך מרחם זיין און זאל מקבל זיין תשובת עמו ישראל, מ'זאל נישט זיין חלילה פון די וואס אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. [כי] בעוה"ר זעירין אינען וואס זענען נישט אריינגעפאלן [דעריין] אין דעם דור, אין דעם שפלות הדור, אין די גרויסע ביטערע נסיונות.

²⁰ הסתלקות יעקב אבינו היה בשנת ב' אלפים ונ"ה, וסוף מלכות יהוא "ובניו" (שהם ד' דורות מבניו) היה בשנת ג' אלפים קנ"ג, שהוא לערך תשע מאות שנים. [אבל מלכות יריבעם ואחאב היה כמה שנים לפני זה].

אין די ערשטע יארן [בקטנותם], ווען מ'האט נאָכנישט געוואוסט וואָס דאָס הייסט אפילו בענינו הרבים, פאַרלייגט זיך [שוין] דער שטון בעונותינו הרבים.

און מ'קומט דערנאָך אין די פְּתֵי מִדְרָשִׁים, און מ'קאָן זיך נישט חֲלִילָה ריין מאַכן די מַחֲשָׁבוֹת, ברענגט מען אַרײַן 'צורות' אין בֵּית הַמִּדְרָשׁ, און חֲלִילָה דעם איז מוֹנֵעַ פונעם רַבִּים' [די הִשְׁרָאָת הַשְּׂכִינָה, וקבלת התפילה].

חֲלִילָה אַזאַ איינער טוט די זעלבע וואָס דער שטון האָט געטון. ער האָט אַרײַנגעברענגט ביי יעקב אבינו'ן אין הויז אַרײַן צורות פון טויזנט יאָר שפּעטער, [און] דאָס האָט מוֹנֵעַ געווען די שְׂכִינָה הַקְדוּשָׁה, ס'האָט שוין נישט געקענט אַרויסקומען די בְּרָכָה וואָס האָט געברויכט אַרויס צו קומען.

עה

על כל פנים לאמיר האפן צום באשעפער.

על כל פנים מ'זאל משים אל הלב זיין, מ'זאל [אויף זיך] מְקַבֵּל זיין אויף ווייטער. [אז] דער בורא עולם זאל העלפן: מ'זאל דינען דעם באשעפער מיט ריינע מחשבות, מיט ריינע געדאנקען.

דער בורא כל עולמים זאל אפהיטן אידישע קינדער, וואָס זיי ווילן גיין אין דָּרֶךְ הַתּוֹרָה.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן: ער זאל העלפן מ'זאל בלייבן ריין.

מ'זאל דינען דעם באשעפער.

און אז מ'זאל מיר נאך זוכה זיין צו טון תשובה שְׁלִימָה פארן באשעפער.

קמו

המשך ישוב הקושיות בפסוק וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִים

איך וועל צוריקקומען צום פריערדיגן [ענין], איך האָב נישט אויסגעפירט, [לבאר] (קושיא יב-טו) וואָס יוֹסֵף הַצִּדִּיק האָט 'געענטפערט' [דערויף], בְּנֵי הָאֱשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזָה.

קמו

ישוב קושיא יב, וקושיא טו

לפי האמור היה גרם הסתלקות השכינה, על ידי שהשמן הכנים צורות העגלים של ירבעם, עד שהוצרך להוציאם

[דהנה] לויט ווי איך האָב געזאָגט פריער (באות מה-נא), איז דאָך געווען דער גאַנצער גֶרֶם פון הַסְתַּלְקוֹת הַשְּׂכִינָה, ווייל דער שטון האָט אַרײַנגעברענגט די צורות, די צורות פון די עַגְלִים, ביז מ'האָט גוֹעַר געווען אינעם שטון.

קמח

והנה יוסף הצדיק בכחו הגדול הכנים לעומת זה צורות קדושות של יהושע בן נון ושאר הצדיקים שהיו עתידים לצאת ממנו, ועל ידי זה ארבה ניתוסף עוד השארת הקדושה בביתו של יעקב

[און] דער אָמֶת, יוֹסֵף הַצִּדִּיק איז בְּכַח געווען, די זעלבע 'נאך מער' צו מאַכן.

און יוֹסֵף הַצִּדִּיק, אַז ער האָט געזען וואָס דאָס טוט אויף, אַז מ'ברענגט אַרײַן

אזעלעכע צורות. האָט 'ער' אַריינגעברענגט די צורות קדושות פון יהושע'ן, און פון די אַלע, די קדושים וואָס זענען אַרויסגעקומען פון אַפּרִים, האָט ער 'די' צורות אַריינגעברענגט^{מב}, האָט דאָס געברענגט קדושה [בביתו של יעקב], איז נאָך בעסער געווען [מבאם לא היה השטן מתגבר מעיקרא, כי על ידי זה כשנסתלקו צורות השטן ונשאר צורות יוסף הצדיק, ניתוסף עוד הקדושה ומדרגות השראת השכינה בביתו של יעקב].

קמט

- נו אודאי, [אזעלעכע] צורות וואָס מענטשן מאַכן [תמונות בידי אדם]^{מד}, אין דעם ליגט נישט קיין קדושה^{מה}, נאָר פאַרקערט^{מו}.

^{מב} כי יוסף הצדיק היה שליט במלאכים הקדושים, והיה לו מחנות של מלאכים טובים שנבראו על ידי תורתו ומצותיו ועבודת השי"ת שעשה כל ימי חייו, ועל ידי כן הוזמן והכניס צורות מלאכים קדושים בדמות אותן המלאכים העתידיים להבראות ע"י בניו ודורות הצדיקים שיעמדו מבניו. (דברי יואל).

^{מד} ואפילו מצדיקים כעין שהיה אצל יוסף הצדיק.

^{מה} ועיין כיצא בזה בס"ג וישב תשכ"ג, שהביא שם רבינו מאמר הירושלמי (שבת ו: וקידושין יט:), כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו, שנאמר (תהלים לט, ז) אף בְּצֶלֶם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ, ומביא שם פירוש הקרבן העדה על זה כי על ידי זה יוכל לכוין יותר אל האמת. ועל זה העיר שם רבינו ז"ל: מ'פאָרשטייט [אז] מ'מינט נישט חלילה א' ב'ילד', אין דעם איז נישטא קיין רוח קדושה, נאָר א' רוח טומאה. נאָר [מ'מינט] ווער ס'האָט געזען טאָקע דעם אָמ'ת'דיגן [צורה], ווער ס'האָט געקאנט דעם בעל השמועה, דעם צדיק, און ער שטעלט זיך פאָר [צורות] לנגד עיניו, הוא מוועיל לכוין אל האמת במבטו.

ועיין עוד בענין מאמר הירושלמי ופירוש הקרבן העדה, דבריו רבינו בס"ג ויגש תשי"ט.

ועוד בענין דעת רבינו בענין התמונות, ועובדות ומאמרים בענין זה, עיין מה שהאריך בזה בספר והבית

בהבנותו (ענינים מרכיניו בעניני נישואין, פרק ט אות יד בהערות).

ועיין בספר מקרי דרדקי (להרה"ק ר' הלל מקאלאמי, בראשית אות ט) שמפרש גם כן הכי בכוונת הירושלמי וקרבן העדה, שהביא שם דבריהם, ואח"כ כתב ז"ל: מאחר שיש מהרבה גדולי המורים שלא נכון בעיניהם לשהות בביתם ונאמר שנקרא פאָטרע (פאָטאָ), עיין פתחי תשובה אות י' יו"ד סימן קמ"א (עיין להלן), משום הכי קרוב הדבר לומר, שכוונת חב"ת "אף" [בְּצֶלֶם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ] וכו', הוא למעט דרווקא במחשבתו לבד יצייר בעל השמועה כאלו עומד נגדו, אבל לא בצורות פאָטרע וכו', משום שאינו דומה המצייר במחשבתו צורות הצדיק ממש, ששורה קדושה על צורתו מסיבות השגות תורתו ומעשים טובים שלו, משא"כ בצורות הפאָטרע, שהרי בפאָטרע יש מהגדולים שאוסרים (כמובא להלן) ואומרים שהוא בכלל אל תפנו אֶל הָאֱלִילִים, ואם כן איך נרחיק כל כך הפלוגתא ולומר שהסתכלות בצורות פאָטרע מועיל לו להשגות התורה, אתמהא.

^{מו} וכידוע בזה דברי העירות דבש (ח"א דרוש ב) וז"ל: ענין הסתכלות במראות הצובאות, רבן המחמירים ואומרים (שלחן ערוך יו"ד קנ"ב, ב) דאסור לאיש לראות במראות הצובאות, אם לא לצורך כשמתפר או להעביר כחמי גופו וכדומה, אבל לראות במראות אם לבושויו מכוונים וכנהנה, הוא בגדר לא יִלְבַּשׁ גִּבֹּר שְׁמֶלֶת אִשָּׁה (תצא כב, ה). וכנהנה דברים רבים, כל מה שהאיש עושה להתקשט או להתנאות, הוא לדעת רוב פוסקים בגדר לא יִלְבַּשׁ וכו'. וביחוד צריך שימור על הסתכלות במראות, כי כבר נודע מה שכתבו הזוהר (פקודי יסו:) ומקובלים, כי בכל דיוקן ודיוקן אית רוח השורה, ולכן המסתכל במראה ללא צורך כנ"ל, הרוח מתלבש בדיוקנא, ומזיק לו במותו וגורם רעה לעצמו. כי ידוע תדע, כי אין לך פרצוף וצלם תבנית עין ואבן, שאין עליו שורה רוח ומזיק. ◦ ומאד יש לאדם להזהר מבלי להודיע ביהוה פרצוף וצלם בצורה בולטת (שזה אסור מדינא לכ"ע), ואפילו צורה מצוירת בכותל [דש מתירין מדינא] יש להזהר, כי אין לך צלם ודמות דלא שויא ביה רוח רעה. ובעוה"ר רבנו כעת, ביחוד בארץ אשכנז, אשר למדו ממעשה עמים, ובתייהם מלאים צורות פסל ומסכה, ורובן בצורה בולטת תבנית אדם ורמש צפור חית ארץ, ומלבד ההוא אסור על פי הדין, ובפרט בצורת אדם הבולטת, ורוב כלים מנחשת ונסף הכל עליו פני אדם, כאשר יעשו האומנים אשר לא מבני ישראל המה, לציוור ופאר, מלתא דלדידהו לית ביה מומא, ולדידן עם קדוש לה' מום עור ופסח מקבילים ומשחיתים? ביאו הַבִּית, ואלמלי נתנה רשות לעין לראות, היו חרדים ולא היו יודעים מה לעשות לרוב פחד. ולכן הכתוב אומר (תהילים קלח, טו) עֲצִיבֵי הַגִּזְרִים פֶּסֶף וְזָהָב מִצֵּשֶׁה יְדֵי אָדָם, ואין כוונת הכתוב כפשוטו שאומנים עושים אותם, כי זהו פשיטא, אבל כל העושים שעבדו לעצבים, וכי לא ידעו שהם נעשים מאומנים, רק חשבו כי עליהם שורה אליל שלהם, וכן היה באמת כי שורה רוח מסאבא, ולהמכשפים היו נגלה ודיבר עמם, וזהו היה כל תעתוע עבודת עכו"ם שלהם. אבל כל עניני משחיתים כבר נודע כי הקליפות היו רק בכח קודם חטא האדם, אבל בחטא האדם יצאו לפועל, וביחוד בק"ל שנים שהולידו שידין ורוחין (עירובין יח:), ומה מתדבקים בראותם תבנית אדם להיותם עלולים מאדם, ומתדבקים בראותם אנדרטא יש אדם, ולכן נאמר ומה יתר אדם והבן, וכנהן יתר דברים. [ורבינו היה רגיל להזכיר דברי

קנ

נאָר ער האָט אַריינגעברענגט 'ברוחניות', צורות עֲלִיוֹנוֹת.

דעם וואָס דער שַׁטן האָט געטון די זעלבע, פון די עֲגָלִים, האָט 'ער' אַריינגעברענגט [לעומת זה צורות קדושות 'רוחניים'].

היצט האָט דאָס יוסף [געטון], מיט דעם [גַּרם להחזיר השראת השכינה].

קנא

ועל זה אמר בְּנֵי הָאֱשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים 'בְּזָה', שהראה את צורתו כל אלו הצדיקים ליעקב אבינו, ונתמלא הבית אורה איבערדעם האָט ער געזאָגט בְּנֵי הָאֱשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים 'בְּזָה', דעם איז מיינע קינדער, אַשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים 'בְּזָה', האָט ער 'געוויזן' [כמורה באצבע] 'דעם' זענען זיי טאַקע.

ער האָט געוויזן 'הוֹשָׁעַן', מיט די אַלע צדיקים [הבאים מאפריס], מיט גִּדְעוֹן און די אַלע קדושים [הבאים ממנשה], וואָס זיי האָבן מְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמִים געווען.

און וואָס ס'וועט זיין לַעֲתִיד, מיט מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף.

עד סוף כָּל הַדּוֹרוֹת האָט ער אַריינגעברענגט די נְשָׁמוֹת [הצדיקים], האָט ער אַריינגעברענגט.

קנב

איבערדעם האָט ער געזאָגט בְּנֵי הָאֱשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים 'בְּזָה'^מ, האָט ער געוויזן 'דאָס איז עס' טאַקע, האָט ער 'געוויזן'.

ממילא איז געוואָרן 'לַעֲכָטִיג', איז עס געוואָרן 'לַעֲכָטִיג דאָרטן אין דעם גאַנצן בֵּית יַעֲקֹב.

און די שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה האָט געריהט.

און ס'איז אַרויסגעקומען אַ בְּרָכָה בְּשָׁלְמוֹת.

קנג

ישׁוב קושיא יג-ד

אפשר דעם וואָס רש"י זאָגט [שהראה לו] שְׁטַר אַרוֹסִין וּפְתוּבָה, ליגט אויך אין דעם.

היערות דבש אלו בענין זה, כידוע ממה עובדות, ומהם מה שמובא בספר והבית בהבנותו שם. ועיין עוד בדרכי הישר והטוב (תולדות מהרצ"ה מליסקא, דף ד) שצוה לסלק תמונה מרוב המובהק הישמת משה, והזכיר דברי היערות דבש אלו].

ולענין הלכה עיין בשלחן ערוך (יו"ד קמא, ד) שפסק דרך בצורה בולטת אסור, והוא מדאורייתא, אבל לא בצורה שאינה בולטת. אולם עיין בפתחי תשובה (שם, י) בשם שאילת יעב"ץ (ח"א, סימן קע) שמבאר דלכמה פוסקים אסור, וכן בדרכי תשובה (שם ס"ק לה) הביא בשם מהריק"ש בדרך לחם ובשם החיד"א שכתבו להחמיר גם בצורת אדם שאינה בולטת, לפי שיש ראשונים האוסרים גם בזה, והוא דעת רש"י והערוך והרמב"ם והר"ן והרדב"ז. ועי"ש עוד (בס"ק לה) בשם שו"ת שאילת יעב"ץ (שם) שהביא עד כמה החמיר אביו החכם צבי שלא להניח לצייר צורתו. - והביא עוד בשם שו"ת דברי מלכיהל (ח"ג, סימן נח) שהאר"ן בזה וכתב בשם הרשב"א בחידושי מס' עוב"ז שאוסר להדיא לעשות צורת אדם אף בצבע ובדיו, ולדינא מסיק דבדואי כל שומר נפשו ירחק מזה, ובפרט כיון שיש סברה גדולה שיש בזה איסור גמור גם ע"פ דין, וכמ"ש הריטב"א. אכן באשר שלפי הוצעת השאלה יש להשוואל הפסד גדול בזה אם לא ישלח צורתו להסוחרים שלו, ואפשר שיהיה לו עי"ז הפסד בעסקיו, לזה יש לסמוך על המקילין, ורק שיעשה הצורה על ידי נכרי דוקא, ועכ"פ יעשה שלא יהיה צורת קומה שלימה. ובסוף דבריו סיים בדברי מוסר, אשר בעוה"ר בעתים הללו נעשה זה כהיתר לצייר תמונת אדם שקורין פאטאגראפ"א וכו', ואף צורת צדיקים מצויינים לתלות על הכתלים בבתיהם, וראוי לכל ישראל כשר להתרחק מזה, כיון שלדעת הריטב"א הוא איסור גמור, ובפרט לפי מה שכתבו המקובלים שנמשך על הצורות הטומאה, ולמה לו לגרום שישירה רוח הטומאה על צורת צדיק, עי"ש עוד באריכות.

^מ והכוונה שהראה על אותן המלאכים וצורות הקדושות, ואמר אלו הם בְּנֵי וראויים הם להשראת השכינה והברכה, ומדוייק מלת 'בְּזָה'. וכן מה שמתרגם אונקלס בְּנֵי אֵינוֹן דִּי יִהְיֶה לִי ה' 'הָקָא', גם כן הכוונה שהראה עליהם לומר זהו, והכא הוויין. (דברי יואל).

קנר

בנוסח שטר אירוסין המנהג להתחיל בלשון המגיד מראשית אחרית, שזמנו בזה תפילה שזמנו מזה אחרית טובה בדורות הבאים, וצדיקים וזי יכולין לראות בזה את הבנים שעתידין לצאת מזה

[דהנה] די [שטר] אַרוסין^{מח} הייבן זיך אָן [עם שבת ותואר הקב"ה] המגיד מראשית אחרית^{מט}.

[והלשון] אחרית איז טייטש [אזוי וזי] באחרית הימים^י, מיינט מען ביז צו דער גאולה.

איבערדעם אז מ'שרייבט תנאים, הייבט מען אָן [בלשון זה, כדי לבקש רחמים] אז ס'זאל זיך ציען פון דעם א בנן עדי עד, ס'זאל זיין מיט אן אחרית טוב, ס'זאל ארויסקומען אן אחרית [טובה, ולכן כותבין] המגיד מראשית אחרית.

קנה

ולכן הראה לו יוסף שטר אירוסין ובתובה, שזוהו ראה יעקב את כל אלו הצדיקים שעתידין לצאת ממנו עד אחרית הימים ממילא קאָן זיין [מה שהראה יוסף ליעקב את השטר אירוסין ובתובה, דהנה] די גְדוֹלִים, זְכִי הַרְאוֹת, די זעען טאָקע דעם מראשית אחרית [מתוך השטר אירוסין ובתובה, וכמו שידוע עובדות מצדיקים בזה]^{נא}.

[וממילא] האָט ער אים געוויזן, ער האָט אים געוויזן דעם אחרית טוב וואָס ס'קומט אַרויס פון אים, וואָס ס'וועט זיין שפעטער [ועד לאחרית הימים והגאולה שלימה]. [און] דעם איז געווען די רעכטע נחמה [פאר יעקב אבינו]^{נב}.

קנו

ולענין מצב דורינו:^{נב}

דער אָמַת, קיין אנדערע נחמה האָב מיר דאָך אונז נישט, נאָר וואָס מ'האָף מיר אז דער בורא כל עולמים וועט העלפן ס'וועט אַרויסקומען עפעס, ס'וועט אַרויסקומען שפעטער עפעס, אויף דורות העתידים.

^{מח} שאַצלינו עתה הוא השטר תנאים. וכנראה שרבינו מפרש ענין שטר אירוסין של יוסף, שהוא כענין "דאקומענט" ושטר המעיד על האירוסין, אבל אין הכוונה שטר שכתוב בו 'הרי את מקדושת לי', ושבוה קידש את אסנת. דמנלן שקידשה בשטר, דילמא קידשה בכסף, וכדרך רוב המקדשין.

^{מט} נוסח השטר תנאים: המגיד מראשית אחרית, הוא יתן שם טוב ושארית, לאלה דברי התנאים והקבית, שגברו והותנו בין הני תרי הצדיקים וכו'. [והוא מלשון הפסוק בישע' (מו, י)].

^י במאמר הכתוב בפרשתן: האָספו ואגידה לָכֵם את אֲשֶׁר יִקְרָא אַתֶּם, 'באחרית הימים', שדרשוהו על שביקש לגלות זמן הקץ.

^{נא} וז"ל רבינו בס"ג ויחי תשכ"ג: קען זיין [מה שהראה לו] שטר ארוסין. ס'איז ידוע, וואָס די תנאים הייבן זיך אָן המגיד מראשית אחרית, [ווייל] יעדער שָׁכַח [ותואר] פון הקדוש ברוך הוא, איז על שם פון די פעולה, שם הוי"ה [מורה על פעולת החסד] אָדער שם אֱלֹקִים [על פעולת הגבורה], יעדן שם וואָס מ'איז מזכיר [בכל ענין], איז ווייל צו דער פעולה [של אותו ענין] איז [שייך] 'דער' שם. [און] ביי תנאים שרייבט מען המגיד מראשית אחרית, [פון דעם זעט מען אז עס] ליגט דאָרטן דער כח וואָס ס'ווערט נמשך עד סוף כל הדורות [פון דעם זוג]. ○ דער הייליגער לובלינער, [דאָרט] וואו ער האָט געלייגט תנאים, [און] ער האָט געזאָגט המגיד מראשית אחרית, האָט ער געזאָגט האָט ער טאָקע געזען דעמאלטס וואָס ס'וועט זיין פון דעם זיווג עד סוף כל הדורות. ○ איבערדעם [וויבאלד יעקב אבינו] ער איז דאָך דאָ אזוי שטארק נחבֿלה געוואָרן פון יִרְבֶּעס"ן, האָט ער אים געוויזן [פאר] יעקב אבינו, האָט ער אים געוויזן דעם שטר ארוסין, [וואָס] דאָרט שטייט המגיד מראשית אחרית, [וכשראה יעקב דיבורים אלו] וועט ער זען אלעס, וועט ער זען אז דער סוף איז געווען אז דאָס איז אלעס צוריקגעקומען לטובה, [שהיין] לעתיד וועט דאָס אלעס מתוקן ווערן [נדון] דעם גרויסן כח פון יוסף הצדיק. אָשר נתן לי אֱלֹקִים, בְּחַיָּה האָט ער אים געוויזן, מיט דעם האָט ער אים מתוקן געווען, און ער האָט צוריק באקומען די הִשְׁרָאת הַשְּׁכִינָה.

^{נב} ועיין עוד בחינה בענין זה, בס"ג שמות תשכ"ד.

^{נב} והוא גם הקדמה והתחלה לשוב קושיא כד.

קנז

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר נאך די זכיה האבן מ'זאל מיר נאך קענען זיין פון די וואס ס'שטייט אין פסוק (ישעי' כה, ט), - מ'זאג מיר אלע דעם פסוק^י, - ונאמר^י הנה אלקינו זה קוינו לו וישיענו, זה ה' קוינו לו וגילה ונשמחה בישועתו.
דער בורא כל עולמים זאל העלפן טאקע אויף ווייטער.

קנח

ישוב הקושיות בהמשך הפרשה

ישוב קושיא כד

ביאור הפסוק: וינחם אותם וידבר על לבם^י

בלשון "לב" נרמז הגאולה העתידה, שנאמר עליה פי יום נקם בלב^י, ודרשו שהוא בבחינת ליבא לפומא לא גליא

דאס קען זיין איז דער פשט - איך וויל שוין נישט מאַרן זיין - וואָס ער פירט אויס צום סוף [סדרה], וינחם אותם וידבר על לבם^י.

[ולדרכינו יתפרש הכוונה, על דרך ווי] איך האָב געזאָגט יענע וואָך^י [דלשון 'לב' קאי על הגאולה העתידה, וכדכתיב] פי יום נקם בלב^י ושנת גאולי באָה [ישעי' סג, ד], [אשר מזה דרשו^י כי יום הגאולה הוא] ליבא לפומא לא גליא, וואָס מ'קאָן נישט אַרויסזאָגן מיטן 'מול'.
(ההמשך לזה, באות קסד)

קנט

ישוב קושיא בא

וכבר פירשתי דבאמת גם יעקב גילה לבסוף זמן הקץ, אלא שרצה לאומרו בפירוש בבחינת "פומא", וכשנסתלקה שכנה התחיל לומר דיבורים אחרים, שבהם נרמז זמן ועניני הגאולה העתידה בבחינת "ליבא"

דער אַמַת, האָב איך געזאָגט^י, יעקב אבינו האָט אויך מְגִלָּה געווען [דעם קץ], נאָר ער האָט עס מְלִבֵּשׁ געווען אין [אנדערע] דְּבוּרִים, [בבחינת] 'ליבא' לפומא לא גליא^י,

^י בכל מוצאי שבת (בפסוקי ויתן לך), ובשמיני עצרת ושמחת תורה קודם ההקפות (בפסוקי אתה הראת).

^י הלשון "ונאמר", הוא מלשון הפייטן ביוצרות ליום ב' דשבעות (בפיסקא דחזון וקהל): כַּאֲשֶׁר נְגִלְתָּ לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה, כִּן נִזְכָּה שְׁכִינְתְּךָ לְחֻזָּה, וְנֹאמַר 'הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה, קְדוֹשׁ.

^י בס"ג ויגש תשכ"ז (לשון קדשו רסג, בחלק הדרוש השייך לחלק ב' של הקונטרס) בביאור הגמרא מגילה (טז): שדרשו בפסוק כי פי המדבר אֵלֵיכֶם, כפי כן 'לבי' (ישוב קושיא ד-ח דשם, באופן השני).

^י במדרש תהלים (ט, ב): רבי שמואל מתני בשם רבי יהודה, אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה באה, אל תאמין בו, לפי שכתוב (ישעי' סג, ט): כי יום נקם בלב^י, ליבא לפומא לא גלי, פומא למאן גלי.

ובגמרא סנהדרין (טז): כי יום נקם בלב^י ושנת גאולי באָה. מאי יום נקם בלב^י, אמר רבי יוחנן ללבי גליתי, לאבריי לא גליתי [פירש'י: שלא הוצאתי דבר מפי^י שהיו אברי יכולין לשמוע, אבל 'בלבי' היה טמון הדבר]. רבי שמעון בן לקיש אמר, ללבי גליתי, למלאכי השרת לא גליתי.

ובתיקוני זוהר (דף ג): ופורקנא בלבא תליא, דאתמר ביה הלב רואה, ובגין דא פי יום נקם בלב^י וכו', ובגין דא אוקמוהו מארי מתניתין ללב^י גליתי ולאברי לא גליתי, מאי ללבי, אלא אורייתא דבכתב אתקריאת לבי, ואורייתא דעל פה אתקריאת פומא, ואוקמוהו מארי מתניתין מלבא לפומא לא גלי, ללב^י גליתי דא שמא דע"ב שמהן, ואינון שבעין אפנין לאורייתא, דתליין מן ב'.

^י בס"ג ויחי תשי"ז, עיי"ש הענין ביתר ביאור. ועיין בריש ס"ג ויחי תשי"ג (נרפס בדברות קודש לשוכבי"ם ח"א) שהביא שם רבינו כן בשם הזרע קודש (בפרשתן, ד"ה האספן).

^י וכתבו בספרים הק' (ישמח משה פרשת נצבים בהפטורה, בפסוק כי יום נקם בלב^י) דיש צדיקים שהם בבחינת ליבא ולהם נגלה להם סוד הגאולה והקץ, אלא שלא ניתנה רשות לגלות בפה אלא בבחינת מחשבה ורומז. ועל כן יעקב אבינו כשבקש לגלות הקץ ונסתם ממנו, ראה שאין רצון העליון לגלות הקץ בפה בפירוש, והתחיל לדבר דברים

איבערדעם האָט ער (לעולם) געזאָגט אַלעס [רק שהיה בבחינת ליבא, ולא בבחינת פומא].

קס

טעם על שנסתלקה השכינה שלא לגלות את הקץ

ונראה לומר עוד טעם כמה שנסתלקה ממנו שכינה, כי מבואר בוהר הק' דבאותה שעה באו גם אברהם ויצחק אצל יעקב אבינו, והיו שם עם השכינה הקדושה

קאָן טאַקע זיין [טעם נוסף, פארוואָס] בפירוש מגלה זיין דעם זמן, [דעס] האָט ער נישט געקענט.

ווייל דאָרט איז געזעצן [אברהם ויצחק, ווי] דער זוהר הקדוש זאָגט דאָך^ו [אויפן פסוק] וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו, אַז יַעֲקֹב אָבִינוּ ווען ער איז געגאנגען בענטשן די קינדער, ער האָט מַצִּיָּה געווען, איז געווען אַבְרָהָם מיט יִצְחָק, אַבְרָהָם מִימִינוֹ און יִצְחָק מִשְׁמָאלוֹ, איז געזעצן נעבן אים אַבְרָהָם מיט יִצְחָק'ן, און די שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה איז דאָרט געווען, אַלע אינאיינעם.

קסא

ומבואר בגמרא כי אליהו מביא מים ומוקים להאבות הק' בכל יום קודם התפילה, אבל אינו מוקים כלום ביחד רק לכל אחד בפני עצמו, כרי שלא יתפללו ביחד, שמה יביאו את משיח בלא זמנו

[און] די גמרא זאָגט אין בבא מציעא^{סא}, אַלְיָהוּ הָאֵט זיך [אַמאָל] פאַרשפּעטיגט [לבא למתיבתא דרבי], האָט אים [רבי] געפרעגט [למה לא בא], האָט ער געזאָגט אַז ער טראָגט [וואָסער] עקסטער פאַר אַבְרָהָם'ן צו דאווענען און וואָשן די הענט, און [עקסטער] פאַר יִצְחָק, און פאַר יַעֲקֹב.

האָט ער געפרעגט, פארוואָס גיסט דו נישט [פאר] אַלע אויפאַמאָל. [האָט ער

אחרים ואמר הקבצו ושמעו וגו', ובתוך אותן הדברים הליכיש סוד הגאולה 'ברמז' ובבחינת ליבא, וזה שכתב רש"י בקש יעקב לגלות הקץ ונסתם ממנו, התחיל לדבר דברים אחרים וכו', ובדברי הברכות האלו הליכיש סוד הגאולה ברמז. וכמו שאמרו במדרש רבה פרשת נשא (יב, יג) שהיה מסורת ביד כל שבת ושבת מן יעקב אבינו כל מה שעתיד ליארע להם עד ימות המשיח, עד כאן. ובוודאי גס קץ הגאולה מסר להם, רק שלא מסרה להם אלא בבחינת ליבא. (דברי יואל).

^ו בוהר הק' בפרשתן (וילד): וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֶאֱסָפוּ וכו'. תא חזי, בשעתא דיעקב הוה קארי לבנוי, אודמנו אברהם ויצחק תמן, ושכינתא על גבייהו. ושכינתא הוה חדי ביה ביעקב, לאתחברא באברהם, לאתקשרא עם נפשיהו כחד, למהוי רתיבא. ^ו בשעתא דפתח יעקב, ואמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. באחרית, דא שכינתא, כפיכול יהב עציובו ביה, ואסתלק. ולבתר אהדרו לה בנוי, ביחודי דמילייהו, ופתחו ואמרו שמע ישראל וגו'. בההיא שעתא קאים לה יעקב, ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואתיישב שכינתא בדרכתא.

ועוד שם (וילה): תא חזי, ראובן וכלהו שבטין תריסר, כלהו אתאחדן בשכינתא, וכד חמא יעקב לשכינתא על גביה, קרא לבנוי תריסר לאתחברא בה. ותא חזי, ערסא שלימתא לא אשתכח מן יומא דאתברי עלמא, כההיא שעתא דבצא יעקב לאסתלקא מעלמא. אברהם מימיניה, יצחק משמאליה, יעקב הוה שכיב בינייהו, שכינתא קמיה. כיון דחמא יעקב כף, קרא לבנוי ואחיד לון סחרניה דשכינתא, וסדר לון בסדורא שלים וכו', דכתבי האספו, וכדין אשתכח תמן שלימו דכלא, וכמה רתיבין עלאין סחרנייהו. פתחי ואמרי (דברי הימים א' כט, יא) לך ה' הגדולה והגבורה וגו', דיין אתקניש שמא לגביה דסיהרא, ואתקריב מזרח במערב, הדיא הוא דכתיב ויאסוף רגליו אל המטה, ואתנהיר סיהרא, ואשתכח בשלימו. וכדין ודאי תנינן יעקב אבינו לא מית. כיון דחמא יעקב סטרא (ס"א סדורא) שלים, מה דלא אשתכח הכי לבר נש אחרא, חדי ושבח ליה לקדושא בריך הוא, ופתח וברך לבנוי, פל חדד וחד כדקא יאות ליה.

^{סא} בגמרא בבא מציעא (פה): אליהו הוה שכיב במתיבתא דרבי, יומא חד ריש ריחא הוה נגה ליה ולא אתא, אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר. אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא דיה ומצלי, ומגנינא ליה, וכן ליצחק, וכן ליעקב. ולוקמינהו בחדרי הדדי, סברי תקפי ברחמי [פירש"י: מרבין בתפלה], ומייתי ליה למשיח בלא זמניה [לכן אין ניתן לי רשות להעמיד יחד].

געענטפערט] ווען אלע אויפאמאל זאלן דאווענען, וועט קומען משיח שלא בזמנו, [און] פאר דעם האט מען מורא, דאס איז נישט גוט²⁰.

קסב

ולכן עתה כשהיה שם כל השלשה אבות ביחד, לא רצה הקב"ה שיהיה זמן הקץ, כי אז היו מרעשים האבות והשכמים ביחד על הגאולה שלימה, והיה בזה ענין של דחיקת הקץ שאין רוצין בזה מן השמים, ולכן נסתלקה ממנו שכינה שלא לגלות הקץ

[ועתה כשקרא יעקב אל בניו] דעמאלטס זענען זיי דאך געווען צוזאמען, אברהם יצחק יעקב, מיט די שכינה הקדושה.

[וממילא] ווען ער איז מגלה דעם זמן .. העט מען דאך נישט גיווען געשוויגן, העטן זיי דאך אלע גיווען זיך געבעטן, די שכתים, און ס'העטן גיווען צוגעהאפן אברהם יצחק יעקב, העט מען גיווען געברענגט [די גאולה] שלא בזמנו. איבערדעם האט דאס נישט געטארט זיין, ונסתלקה ממנו שכינה, איבערדעם איז עס אזוי פארבליבן.

קסג

ומכל מקום בדרך רמז אמר אז יעקב כל הענין, בבחינה הסתומה 'בלב'

אבער דער אמת האט ער אלעס געזאגט, נאר ס'איז געבליבן סתום 'בלב' [וטמון ברמז מלובש בתוך דיבוריו].

קסד

המשך ישוב קושיא כד

וזהו מה שנאמר כאן וינחם אותם וידבר על לבם, שדובר עמהם יוסף מענין הגאולה העתידה, וביאר להם שצריך להיות גם עתה רק בבחינת 'ליבא' לפומא לא גליא [וזהו גם כן אומרו] וינחם אותם [וידבר על לבם].

ער האט זיי דעמאלטס געגעבן צו פארשטיין אז דאס אלעס ברויך צו זיין [בבחינת 'ליבא' לפומא לא גליא], אויף אייביג, [אף כשאיין שם עתה גם אברהם יצחק ויעקב].
(עוד המשך לזה, באות קעב)

קסה

ביאור הפסוק: אביך צוה לפני מותו לאמר

[קושיא כז]

למה נאמר בפסוק זה שתי פעמים 'לאמר', והלא חד מיותר

איך האב געזאגט²⁰ וואס דער פשט איז [בפסוק (ג, טז-יז) ויצונו אל יוסף 'לאמר'], אביך צוה לפני מותו 'לאמר', כה תאמרו [ליוסף אבא שא נא פשע אחיך וגו'].
וואס זאגט ער צוויי מאל לאמר.

קסו

[קושיא כז]

גם צריך ביאור האך אמרו דבר שהוא לכאורה דבר שקר, דהלא לא מצינו שציוה להם אביהם כן און דערנאך [איז שווער], וואס האבן זיי געזאגט [אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו

²⁰ ולכן מונעין זאת מן השמים, וכמבואר שם עוד בהמשך הגמרא בבא מציעא: אמר ליה [רבי לאלהיו] ויש דוגמתך בעולם הזה, אמר ליה איכא ר' חייא ובניו, גזר רבי תעניתא אחתניהו לרבי חייא ובניו, אמר משיב הרוח ונשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא, כי מטא למימר מחיה המתים, רגש עלמא, אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא, אמרי אליהו, אתיהו לאלהיו מחינהו שתיין פולסי דנורא, אתא אידימי להו כדובא דנורא, עץ בינייהו וטרדיניהו. ופירש שם המהרש"א ז"ל, דאית לומר שלא אתי עדיין זמן המשיח.

²⁰ בס"ג ויחי תשי"ח, עיי"ש באורך.

לְיוֹסֵף וְגו', ס'איז דאָך נישט אַמֶּת געווען. האָט מען געזאָגט בלויז אַ דְּבַר שְׁקָר? ס'קען דאָך נישט זיין חלילה.

קסז

[קושיא כח]

ועל מה שמכו השבטים שלא יבין יוסף מעצמו שלא צוה להם אביהם בן, דאם בן היה יכול לצוות בן ליוסף בעצמן

און דערנאָך, מ'קאָן דאָך פאַרשטיין אַליין (שלא צויה אביהם ככה, שהרין) ווען ער וויל זאָגן [ליוסף], העט ער אַליין גיווען געזאָגט [ליוסף עצמו, ולא לאחיו שהם יאמרו לו. ואם בן על מה שמכו באומרם בן ליוסף, והלא יבין מעצמו שלא בן הוא].

קסח

ישוב קושיא כו, בו, כח

ונראה דהוא על דרך שאמרו כמה פעמים בנמרא לאו בפירוש איתמר אלא מפלגא איתמר

נאָר דער אַמֶּת, שטייט, די גמרא זאָגט^ט [אסאך מאָל, ווען] מ'זאָגט אַ מימרא 'בשמו', [אז] לאַ פֿירוש אִיתְמַר אַלּא מִפְּלֵגָא אִיתְמַר. (כי אף שלא אמר בעל המאמר לשון זה בפירוש, אבל כן נשמע מכלל משמעות דבריו).

קסט

וכמו בן אמרו כאן השבטים כי מכלל הדברי מוסר שאמר יעקב לשמעון ולוי, להוכיחם על מעשה מכירת יוסף. מזה הבינו כי הם צריכים לשוב בתשובה על זה, ולפיים ליוסף הצדיק

[ועל דרך זה אמרו כאן השבטים, כי] פון די דְּבַרִּי מוֹסֵר וואָס ער [יעקב] האָט געזאָגט פאַר שְׁמַעוֹן וְלֵוִי [בסֶדֶם אַל תְּבֹא נַפְשִׁי וְגו'] כִּי בִאֶפֶס הָרְגוּ אִישׁ וּבְכַרְצָם עֶקְרוֹ שׁוֹר, זה יוסף. פון דעם] האָבן זיי געזען אַז ס'איז געווען אַ חֲטָא [דער מכירת יוסף], האָבן זיי גערעכנט, זעט מען אַז ס'איז אַ צַרָאָה [פון יעקב אבינו] אַז זיי ברויכן תְּשׁוּבָה טון.

קע

ולא היה אפשר שידבר בן יעקב עצמו ליוסף, כי הבעל תשובה צריך לשוב בעצמו, ולפיים בעצמו למו שחטא כנגדו

און אַז מ'וויל תְּשׁוּבָה טון, קאָן מען זיך נישט פאַרלאָזן אַז 'יענער' זאָל זאָגן, נאָר מ'מוז 'אַליין' זאָגן.

[און] מ'מוז זיך [אַליין] בעטן צום באַשעפער.

קעא

וזה שנאמר 'לאמר' מיותר, דהכוונה כי מכללא איתמר להם בן במשמעות דברי יעקב, שהבינו מדבריו שמצווה להם בן 'תאמרו' לְיוֹסֵף וְגו', שהם עצמם יאמרו בן ליוסף

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט אַבִּיךָ צִוָּה לְפָנַי מוֹת' 'לאמר' [כי מכללא איתמר, אז] ממילא ברויך צו זיין כה 'תאמרו' לְיוֹסֵף, 'עטס אַליין' ברויכט עטס גיין זיך בעטן. און ס'איז טאַקע אַזוי געווען [שרמז להם יעקב בן בדברי תוכחתו, ודבריהם דברי אמת הם].

קעב

המשך וסיום ישוב קושיא כד

ועל זה השיב להם יוסף, שהיה בכל זה צורך הכנת הגאולה העתידה, ולזה נאמר [וַיִּנָּחֵם אוֹתָם] וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם, היינו מענין הגאולה שהוא בבחינת 'ליבא'

נאָר דער אַמֶּת, - איך וויל שוין נישט מאַרין זיין, - דער אַמֶּת איז דאָך געווען [אז]

^ט בגמרא ברכות (טו), ועוד בכמה מקומות בש"ס.

מ'הָאָט דאָך נאָך אַסאַך געליטן דערנאָך, אפילו די עשָׂרָה הַרוּגִי מַלְכוּת.

[אַבער] לַעֲתִיד וועט מען פאַרשטיין פאַרוואָס ס'הָאָט געברויכט צו זיין.

[וזה שהשיב להם יוסף וַיִּנָּחֵם אוֹתָם] וַיִּדְבֹּר עַל 'לָבָם', ער הָאָט צו זיי גערעדט [די]

בחינת 'לָב' [מהגאולה העתידה שהוא בבחינת לִיבָא לְפֻמָּא לֹא גָלִיָא, שזהו הנחמה גם להם. וכמו

שרמזו יעקב גם זאת בדיבוריו, שטמן ברמז ובבחינת 'ליבא' גם זמן הקץ ועניני הגאולה העתידה (וכדלעיל

באות קנט, ואות קסג)].

קעג

ישוב קושיא כה - מדברי יואל

וסתם הכתוב ולא גילה מה דיבר על לבם, כי הוא מהדברים שאין לגלותן בהדיא בבחינת

פֻּמָּא רק בבחינת לִיבָא, וגם יוסף לא אמר להם רק בדרך רמז, וכדרך שאמר להם יעקב

[ובזה מיושב מה שסתם הכתוב ולא ביאר במה ניחם אותם, כי לדרכינו הכוונה כי חוץ ממה שדיבר

אלהים דברים בגלוי, באומרו אֵל תִּירָאוּ וגו' אֱלֹקִים חֲשֹׁבָה לְטֶבְחָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־וְהָ לְהַחִיִּת עִם רָב,

עוד רמז להם על בחינת גאולה העתידה, מה שאי אפשר לאומרו בפה רק בבחינת 'לִיבָא' לְפֻמָּא לֹא גָלִיָא.

ובזה 'ניחם' אותם, כי הראה להם שהיה ההכרח בכל זה לצורך הגאולה העתידה, כי גאולת מצרים

הוא שורש לכל הגאולות, והיה ההכרח להורידם למצרים על ידי מכירת יוסף, כי שם במצרים התחילה

בירור הנשמות, ויגמר לעת קץ התיקון שאז יהיה שלימות הגמור.

וזהו שסתם הכתוב לומר וַיִּנָּחֵם אוֹתָם וַיִּדְבֹּר עַל לָבָם, כי בזה ניחמם, במה שדיבר על לבם, והם

דברים שנאמרים רק בבחינת הלב. אבל לא ביאר הכתוב מה הן הדברים שדיבר, ובמה ניחמם, כי הם

דברים שאי אפשר לאומרם או לכתובם בגלוי, ועל כן אמרן יוסף רק ברמז, וכתבן הכתוב רק ברמז.

(דברי יואל)].

קעד

סיום התורה

על כל פנים דער תַּמְצִיט הַדְּבָרִים:

ס'איז 'לִיבָא' לְפֻמָּא לֹא גָלִיָא, [ורק] לַעֲתִיד ווען מ'וועל מיר זוכה זיין צו דערלעבן

די יְשׁוּעָה, וועל מיר זוכה זיין צו 'זען' די גאולה שְׁלִימָה.

[און] ביז דערווייל, ביז דערווייל ברויך מען געהאָלפֿן ווערן [אז] מ'זאל זוכה זיין

מ'זאל מיר קענען 'מֵשִׁים אֵל הַלֵּב' זיין, מ'זאל זיך נישט פֿאַפֿן.

קעה

דער בורא כל עולמים זאל העלפֿן:

מ'גיי מיר אַרײַן אין די טעג, אין די יָמֵי הַשׁוֹבְבִים גיי מיר אַרײַן.

זאל מיר די זְכִיָּה האָבן מִתְקֵן צו זיין.

דאָס איז דאָך אײַנס פֿון די יְסוּדוֹת וואָס ס'איז מֵעַכָּב די גאולה, כִּידּוּע.

אַזוי ווי ס'שטייט אין אַלע ספרים הקדושים.

[און] אַזוי ווי דער ישמח משה זאָגט בְּפִרוּשׁוֹ^ה, כַּאֲשֶׁר חֲקַרְתִּי נְתוּדָע לִי, אַז דאָס

איז די סִיבָּה [על עיכוב הגאולה כל כך].

^ה בישמח משה פרשת כי תבוא: כי הנה תמהתי על עיכוב הגלות, כי רוב בני ישראל המה כשרים, ומדוע בן דוד לא בא. וכאשר חֲקַרְתִּי נְתוּדָע לִי, כי בבחורות מרבין חבילות עבירות, עד שְׂדֵי להם על ימי חייהם, ועל זה אין

קעו

דאָס איז געווען דעמאָלטס [בדורו של הישמח משה]^ט.

בעונותינו הרבים מ'קען נישט זאָגן [עתה, כי רק זהו המעכב, ווייל] היינט איז שוין בעונותינו הרבים [דאָ] נאָך פֿמה סיבות, און שווערע זאכן. פֿמה ענינים וואָס ס'לאָזט זיך נישט זאָגן, אין תּהפּה יכול לְדַבֵּר אויפֿן שְׁפִלוּת המַצֵּב.

קעז

[אָבער] דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך דעם אָמֶת.

[וכבר שהראה להאבות ולמשה רבינו] דוֹר וְדוֹר [ודורשי, וצדיקיו, ופושעיו].

וואָס מ'האָט דאָך געזען [פון פֿאַראויס די] אַלע דורות, ביז בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

דער בורא כל עולמים האָט געוויזן נאָך, פֿאַר די אַבּוֹת הַקְּדוּשִׁים.

האָט ער [יעקב] דאָך געזען אַלעס [אָפֿער יִקְרָא אֶתְכֶם] בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

קעח

ביאור הפסוק: אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם

[קושיא כב]

צ"ב הלשון אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם, דהלא באמת אין שום 'מקרה' בעולם, והכל בהשגחה פרטית

[וביאור הלשון] אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם קאָן זיין, [שהרין] לכאורה וואָס איז עפעס אַ

מְקָרָה^{טו}, וויאזוי קאָן זיין אַ מְקָרָה, ס'איז דאָך נישט פֿאַרהאַנדן קיין מְקָרָה, מ'טאָר

דאָך נישט זאָגן [נאזוי]^{טו}.

קעט

ישוב קושיא כב

אמנם כוונת הכתוב על דרשו שנאמר במוצות שילוח הקן ב' יִקְרָא, ודרשו מזה פֿרַט

לְמוֹזָנָן, כי המצוה שייך רק במאורע לפניו, ולא במי שעושה פעולות בידים להזמין לו קן

[נגאָר] דער כָּלֵל איז, אַ זאָך וואָס קומט פֿלוצים [נקרא בלשון יִקְרָא].

ס'שטייט, ביי שְׁלוּחַ הַקֵּן שטייט (תצא כב, ו) ב' יִקְרָא קֵן צִפּוֹר, דִּרְשׁוֹן איך (חולין דף

קלט) פֿרַט לְמוֹזָנָן. איבערדעם שטייט ב' יִקְרָא [לדרוש כי] טאָמער גרייט מען אָן דעם

קֵן, איז 'אויס' מְצוּהָ^{טו}.

עושין תְּשׁוּבָה כלל, וזה הגורם, ולכך אין יכולין שוב להדבק בבוראינו ית"ש וכו'. והעיקר בבחרותו ונעירותו, כי התחלה יותר מן הכל וכו'. וכן נראה לי לפרש (איוב ח, ז) וְהָיָה רִאשִׁיתְךָ מִצֶּדֶק, דהיינו נעירותך ובחרותך, מִצֶּדֶק, עוונות מוצערין, או וְאֶחָדִיתְךָ יִשְׁגָּה מֵאֵד, כי בעונותינו הרבים המעשה נִעְרוֹת וּבִחְרוּת, וְכָלֵל הכל ומשחית הכל.

^{טו} וכמו שכתב שם כי רוב בני ישראל המה כשרים, וכמו שכן היה בדורו.

ועיין בשו"ת דברי יואל (סימן לז) מה שהאריך רבינו בענין 'חזקת כשרות' שכתב המהר"ם שיק (שו"ת יו"ד, א) שעכשיו כמעט פסקה חזקת כשרות מסתם ישראל. והביא דברי הפני יהושע (גישן דף יז) דענין חזקה זו חזקה מטעם רוב, לפי שרוב בני ישראל כשרים. ולפי זה כתב שם (באות ו) וז"ל: ואם כן הא תינח בזמנם שהיה באמת כן, ועיין ישמח משה פרשת כי תבוא שבזמנו היו רוב ישראל כשרים, זולת בחטאת נעורים שנכשלים הרבה רחלל יעיי"ש. ורוב המדינות אשר עכשיו כבר נשכח שם לגמרי דת ישראל, היו אז מלאים תורה ויראה, כנודע שבמאה השנים האחרונות התחילה הירידה הגדולה רח"ל, עד שעכשיו בימינו אלו בעוה"ר אף במקומות מועטים מאוד שיש שם עדיין הרבה עוסקי תורה ויראה, מכל מקום גם שם על פי רוב אותן שנתפסו בקלות ומכשולות והרבה אבות נויקין, הן ודומיהם המה המרובים רח"ל, ואינהו נפישו טובא, והאיך אפשר לומר עכשיו חזקה מתמת רובא בכשרות, אדרבא אם נלך אחר הרוב לומר כל דפריש מרובא פריש, איכא חזקה להיפך, ובטלה חזקת כשרות לכולי עלמא.

^{טו} וכמו שמפרש כאן הרד"ק לפי פשוטו, כי הוא ענין מקרה, כמו מדוע קָרָאִי אֵלָה (ירמ' יג, כב), ואמר להם יעקב ברוח נבואה מאשר יקרא אותם. (דברי יואל).

^{טו} ובפרט שכל זה נתגלה ליעקב אבינו בנבואה, ואיך יתכן שיהיה מקרה. (דברי יואל).

קפ

וכמו כן בענין הגאולה שלימה, אסור לעשות לזה שום פעולות והכנות מעשיות בדי אדם. ומוטל עלינו רק להרבות בתשובה ומעשים טובים כדי לזכות להגאולה

אזוי איז [ביי] די גאולה שלימה, ברויך מען נאָר טון מצות ומעשים טובים, מיט תשובה שלימה.

[אבער] עפעס טון פעולות צו דער גאולה, דאָס איז דחיקת הקץ (כתובות קיא.), דאָס טאָר מען נישט.

קפא

וזה שהזהיר יעקב אבינו באומרו את אשר יקרא אתכם, פֿרש למזומן, שלא לעשות פעולות בידים לזה

איבערדעם האָט ער געזאָגט, ער האָט זיי 'שוין' מוֹדִיעַ געווען, זאָלט איר וויסן אַת אֲשֶׁר 'יקרא' אַתְּכֶם [פֿרש למזומן]. להורות להם כי אסור להזמין את הגאולה בידים, על ידי פעולות בשר ודם^ט.

קפב

איבערדעם שטייט אין פסוק (מלאכי ג, א) 'פִּתְאוֹם' יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מִבְקָשִׁים, דעס וועט קומען פלוצים וועט דאָס קומען, [באופן] וואָס מ'רעכט^{טא} זיך גאָרנישט. ווען מ'רעכט זיך גאָרנישט, און מ'קען זיך נישט רעכטן, דעמאלטס וועט עס קומען פלוצים.

קפג

השם יתברך זאָל העלפן: מ'זאָל מיר 'זיין גרייט' דערצו^{טב}. מ'זאָל מיר נישט [אָקעגנגיין] מיט חֲרָפָה, מיט בושה. אַז דער אייבירשטער וועט העלפן מ'וועל מיר זוכה זיין [צו] מִקְבָּל זיין פֿני מִשִּׁיחַ צִדְקָנוּ, - ווייסט דער אייבירשטער ווער עס וועט זוכה זיין, - אַז מ'וועל מיר זוכה זיין, זאָל מען נישט 'צוגיין צו אים' בְּחֲרָפָה וּבְבוֹשָׁה! וואָס א פֿנים וועל מיר האָבן, אַז מ'וועט קענען אָנווייזן דו ביסט געווען פון די וואָס דו האָסט אויפֿגעהאַלטן די גאולה, מיט דיינע מעשים, מיט דיינע מחשבות, מיט דיינע דבורים, מיט דיין אויפֿפירונג.

קפד

דער בורא פֿל עולמים זאָל העלפן [און] רחֲמֵנוּת האָבן, אין דעם גרויסן שפֿלות.

קפה

דער פֿלל איז דאָך^{טז}, [ביי] א צדיק איז אומרים מעט ועושים הרבה.

^{טט} עיין בזה בהערות לס"ג כי תצא תשי"ג (לשון קדשו קטו, הערה כז), ואין להאריך בכאן.

^ע עיין בחינה זו באריכות בס"ג ויחי תשי"ח. ועיין עוד בס"ג כי תצא תשי"ג (לשון קדשו קטו, אות לט-מח), כי תצא תשי"ח (לשון קדשו עא, אות לא-לג), כי תצא תש"כ, תשכ"ב, תשכ"ה. ועיין עוד בוויאל משה (א, כא).

^{טא} פירוש: מ'רישט, מ'רעכנט.

^{טב} דאף שאין לעשות שום פעולות לזה, אבל צריך להיות מוכן להישועה השלימה בתשובה ומעשים טובים.

^{טז} כמבואר בגמרא בבא מציעא (פז,): כתיב (וירא יח, ה) וְאֶקְרָא פֶת לְחַם, וכתוב (שם יח, ז) וְאֶל 'הַבָּקָר' יֵרֶן אֲבָרָהֶם, אמר רבי אלעזר מכאן שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. ○ רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, מגלן, מעפרון, מעיקרא כתיב (חיי כג, טו) אֲרָץ אֲרָבֶע מֵאֹת שָׁקֶל כֶּסֶף, ולבסוף כתיב (שם כג, טז) וַיִּשְׁמַע אֲבָרָהֶם אֶל עֶפְרֹן וַיִּשְׁקֶל אֲבָרָהֶם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאֲזִי בְנֵי חַת אֲרָבֶע מֵאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר לִסְחָר, דלא שקל מיניה אלא קנטרי וכו'.

[וכך הוא מדרשו של הקב"ה, צדיקו של עולם, ווי] ס'שטייט דאָן^ע מ'האַט נישט מגלה געווען דעם מן [פאר אברהם אבינו] כדי ס'זאל זיין [מתקיים בחינת] אומרים מעט ועושים הרבה.

קפו

ממילא די אלע [הבטחות, וכגון] אז מ'טוט תשובה שלימה און מ'ווערט געהאלפן, דאָס שטייט דאָן אין פסוק אן הבטחה^ע. [וכן] די אלע הבטחות וואָס ס'וועט זיין לעתיד, שטייען דאָן אין די פסוקים, דאָס מוז מען דאָן [זיכער] גלייבן. ס'איז דאָן אַבער אַ קיימא לן [אז] ס'מוז דאָן זיין אזוינס וואָס ס'שטייט נישט אויך, ווען ס'זאל נאָר זיין דעם וואָס ס'שטייט, נו וואו איז דער 'אומרים מעט ועושים הרבה', ס'איז דאָן אַ כָּלל גדול [אז] ביים בורא כל עולמים מוז זיין אזוי אז מ'טוט מער וויפיל מ'זאגט, מער וויפיל מ'האַט מבטיח געווען. [וממילא] אזוי האָף מיר, אז דער בורא כל עולמים וועט העלפן, מוז מען זיין אָנגעוויזן [אויף] מער ווי ס'שטייט^ע. [און] דאָס איז טאקע 'דעם' דור, דעם דור וויאזוי מ'זעה מיר אויס^ע.

קפז

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
מ'זאל מיר זוכה זיין [צו] מקבל זיין פני משיח צדקנו.
[און] ביז דערווייל זאל מיר זוכה זיין מ'זאל מיר דינען דעם באשעפער.
מ'זאל מיר נאך זוכה זיין צו תשובה שלימה.

קפח

על כל פנים אן 'התחלה' פון תשובה [זאל מען טון, וכמו שפירשתי בנוסח התפילה]^ע
'דָּרָךְ' תשובה הורית, דער בורא כל עולמים האָט געוויזן אז מ'גייט אין 'דָּרָךְ' תשובה איז אויך עפעס, הגם ס'איז נאָכנישט די תשובה שלימה, מ'איז נאָך ווייט דערפון, [ועל זה מבקשין] 'דָּרָךְ' תשובה הורית^ע.

^ע בדברים רבה (א, יא): מפני מה לא גילה הקב"ה לאברהם אבינו שיתן לבניו את הקץ, א"ר אבא בר כהנא, כך היא דרכן של צדיקים, אומרים מעט ועושים הרבה.

^ע עיין בס"ג ויחי תשכ"ח שמבאר שם רבינו בדרך זה ענין הנאמר בזהר הק' דאין מועיל תשובה, דמ"מ לפי שהקב"ה עושה הרבה יותר ממה שאומר ומבטיח, על כן מטעם זה יקבל תשובה גם על זה. ונרמז זה גם בלשון רבינו כאן בקצרה.

^ע ואפילו אם לא יהיה בנו כדאי זכותים, יוסיף ה' ידו ויגאלינו, ואפילו אם לא יושלמו על ידינו כל תנאי הגאולה, הבורא ית' יעשה עמנו חסד בבחינת צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. (דברי יואל).

^ע שאף לפי שפלות המצב שאנו רחוקים מתשובה שלימה, יעזרונו ה' על דבר כבוד שמו ויגאלינו גאולת עולם, ושם נחזור בתשובה שלימה ונעבדו כיראה כימי עולם.

^ע באמירת תחנון, ובימי הסליחות: קל אָרץ אפים אתה, ובעל הרחמים נקראת, ודָּרָךְ תשובה הורית.

^ע ועיין בחינה זו בס"ג ויחי תשכ"ב (לשון קדשו קונטרס פג, אות לח-מ).

וכן כתב רבינו פירוש זה ביואל משה (ב, מז) וז"ל: ובוה מבואר שאם עכ"פ יש לו איזה רהור תשובה, אף שעדיין אין לו דעת אף להבין מה היא תשובה שלימה וחרטה באמת לאמיתו, מכל מקום יעסוק בתורה ומצות הרבה, וזה ישפיע עליו לעשות תשובה יותר. ○ וכעין זה אמרתי לפרש מה שאומרים ודָּרָךְ תשובה הורית, שלכאורה סגי לומר 'תשובה' הורית, כי מזה אנו מדברים, ומת' שהוסיף תיבת 'דָּרָךְ' הוא לכאורה מיותר,

קפט

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר גיין אין 'דעם דרך', אין דעם 'דרך' על כל פנים, וואס א בעל תשובה ברויך צו גיין.

מ'זאל מיר זוכה זיין אז מ'זאל קאנען דינען דעם באשעפער בלב טהור.

מ'זאל מיר וויסן דעם דרך האמת.

מ'זאל זיך נישט פאפן, מ'זאל זיך נישט נארן.

בעונינו הרבים בלנו כצאן תעינו!

אין דורש ואין מבקש! מי יורה דעה ומי יבין שמועה!

מ'האט אונז געלאזט אין אזא פינסטערניש!

ס'איז געווען דערפריער צדיקים און קדושים, ס'איז געווען 'ווער' ס'זאל דערלייכטן די אויגן, ס'איז געווען ווער ס'זאל אריינשיינען אין די הערצער, ווער ס'זאל זאגן אן אמת'דיגן דרך!

[וועתה בעוה"ר] מ'האב מיר זיך נישט פון וואו צו לערנען.

נאר 'ביים באשעפער' קאן מען זיך אויסבעטן, ביים אייבירשטען³, ער זאל אונז אריינשיינען, [ער] זאל אונז לערנען דעם דרך האמת!

השם יתברך זאל אונז העלפן:

מ'זאל מיר נאך די זכיה האבן [אז] מ'זאל מיר טון פארן 'רצון הבורא' ברוך הוא! ^א

השם יתברך זאל העלפן:

מ'זאל די זכיה האבן מ'זאל מתקן זיין וואס מ'האט פוגם געווען.

מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה, מקבל זיין פני משיח צדקנו, באנפין נהירין, בנחת ובשמחה.

מ'זאל מיר זען בהתרומונות קרן התורה וישאל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

גם אינו מובן הכוונה. ◦ אלא נראה שאמר שאף שאין בכחו לעשות תשובה שלימה, מקוצר דעתו והשגתו ומצב לבבו הסתום והאטום, מכל מקום הורה לנו הקב"ה לילך 'בדרך' תשובה, שאם יש לו איזה הרהור תשובה, זהו 'הדרך' שיוכל להביא אחר כך לידי תשובה שלימה. ◦ ובאמת אם זוכה אחר כך לעשות תשובה כראוי, ואף אם ברגע אחרונה קודם מיתתו יבוא לידי תשובה אמיתית, יחזור הכל אל הקדושה.

³ ועיין בשמות רבה (א, ח): וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא (שמות א, ו), וכי, ובני ישראל פרו וישרצו. אף על פי שמת יוסף ואחיו, אלקיהם לא מת, אלא ובני ישראל פרו וישרצו.

^א כאן הפסיק רבינו מלהמשיך הדיבור מתוך גודל הבכיה, ובכה בקול מבלי שום דיבור, עד שהתאפק וסיים ההמשך בקוצר אמרים, ובקול אחר. - והוא דבר שכמעט לא היה בנמצא אצל רבינו באמצע אמירת התורה, כי תמיד המשיך לומר דיבורי תורה ותפילה אף בתוך גודל הבכיה. ואחת ידענו כיצא בו (ואולי יש עוד מעט מזער) בסעודת פורים תשי"ט (לשון קדשו נה, אות לג). ולפלא שגם שם התמוגג בככי רב באופן כזה בעת שהתחנן להיות דבוק ולקיים "רצון הבורא" ברוך הוא, ובכל פעם שהוזכר שם אחר כך מענין "רצון הבורא" ב"ה שוב בכה מאוד בלשונות האלו.

• ברכת מזל טוב •

הר"ר הערשל שטערן הי"ו

לאירוסיו בנו החתן **ליפא נ"י** - עב"ג בת

הר"ר **אלעזר גרובער** הי"ו (ב"ר ישכר)

ובחאי שעתא נברך ברכת תודה, על עזרתו המרובה

בעיר בלומינגטון יצ"ו

השמחים בשמחתו, מערכת לשון קדשו

הר"ר **יצחק לייב ראזענבערג** הי"ו

לאירוסיו בנו החתן **אלי' נ"י** - עב"ג בת

הר"ר **אברהם חיים משה פאלקאוויטש** הי"ו

ובחאי שעתא נברך ברכת תודה, על עזרתו המרובה

בעיר וויליאמסבורג יצ"ו

השמחים בשמחתו, מערכת לשון קדשו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

לע"נ הרה"ק ר' נתן בן נפתלי הירץ מוהרנ"ת מברסלב צוק"ל

עשרה בטבת תר"ה

